سەرەتایەک بۆ خوێندنەوەیەکی نوێی مێژووی چەپی کوردی (عیراق)

ئەمجەد شاکەلی

بەشی یەکەم:

تێبینییەکی پێویست:

خوێنەری هێژا، ئەم گوتارە کە ئێستا دەیخوێنییەوە، ساڵی **١٩٩٧** نووسیومە، بەڵام لەبەر ئەوەی دەرفەتی بڵاوبوونەوەی، بەسەریەکەوە و بە تەواوی و تا ئێستا بۆ نەڕەخساوە - دیارە لەبەر زۆر هۆ و لەپێش هەمووشیانەوە، نەڕەنجاندنی دڵی ئەم و ئەو - ناچار بەش بەش و جار جار بڵاو کراوەتەوە. سەرەتا هاوڕێیانی بڵاوکراوەی (پەیام)، کە لە لەندەن دەردەچوو، چەند بەشێکیان لێ پەخش کردەوە. دواتربەداخەوە (پەیام) داخرا، یەک بەشی دیکەی لە گۆڤاری (گزینگ) دا بڵاو کرایەوە و ئەویش ئیدی نەیتوانی درێژە بە بڵاوکردنەوەی بدات و بە گوێرەی تیۆری"ماڵی قەڵب سەر بە ساحێبێتی" گێڕدرایەوە بۆ خۆم. گۆڤاری (گوڵان) یش، کە لە کوردستان دەردەچێت، دوو بەشیان، لەوەی کە لە (پەیام) دا بڵاو کرابووەوە، بڵاوکردەوە. ئەوانیش کە ئیدی زانییان بە قازانجیان نییە، دەستبەرداری بڵاوکردنەوەی بوون. لەگەڵ زۆر شوێنی دیکەشدا، گۆڤار و ڕۆژنامە، باسی بڵاوکردنەوەیم کردووە، وەلێ کەس، بۆ ئەوەی سەریشە بۆ خۆی ساز نەکات، خۆی لەقەرە نەداوە. هەر جارەی کە بەشێکی بڵاوکراوەتەوە، بەپێی توانست، گۆڕانگاریی تێدا کراوە، واتە لەگەڵ ئەوەی کە لە **١٩٩٧**دا نووسراوە، گۆڕانی گەلێک بەسەردا هاتووە. هیوادارم بتوانم بە کاوەخۆ و هەرجارەی بڕێکی بگەیەنمە خزمەتتان.

****

لەو لەتەی باشووری کوردستان -کە شوێنە گرنگ و پرفەڕ و بەپیت و خێر و بەرەکەتەکانی وەک کەرکووک و خانەقین و شەنگار و زۆر شوێنی دیکە ناگرێتەوە- کە دەکرێ وەک ئەو ناوچە ئۆتۆنۆمییە قرتێندراو و هەڵپاچراو و نیوەچڵە سەیر بکرێ، کە لە **١٩٧٤**دا حوکوومەتی بەعس بە کوردی ڕەوا بینی، چونکە هەر هەمان ناوچەیە و ئێستاش لەژێر چەکمەی چەکدار و میلیشیاکانی کۆمەڵێک حیزب و تاقمدا دەناڵێنێ، زووزوو هەواڵی شەڕ و پێکدادان، لە نێوان هێزە چەکدارەکانی کورددا و بە تایبەت لە نێوان هێزەکانی پارتیی دیموکراتی کوردستان و یەکێتیی نیشتمانیی کوردستاندا، دەگاتە بەر گوێی هەموو مرۆڤێکی ئەم سەر زەوییە -ئەوەی کە کورد و ئەو دەڤەرە دەناسێ، دەنا خەڵک هەن لە کوولەکەی تەڕیشدا ناوی کوردیان نەبیستووە- و ژیانی خەڵکی کوردی ئەو ناوچەیەش دەخاتە مەترسییەوە و گشت ئاواتێکیش لەگەڵ تەقاندنی هەموو فیشەکێکدا، گرتێبەردەدا. ئەو دەڤەرەی، کە پارتیی دیموکراتی کوردستان و یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان، فەرمانڕەوایی دەکەن، بە کردەوە بووە بە دوو لەتەوە و هەر حیزبێک لەوانە فەرمانڕەوای لەتێکیانە. هەرچەندە ئەو حیزبانە بۆ خۆیان نایانەوێ و ناوێرن، نێوی دەوڵەتی لێ بنێن و پێیان خۆشە هەر بە پاشکۆی عیراقەوە بمێنێتەوە، بەڵام ئەو دوو لەتە دەکرێ وەک دوو دەوڵەتۆکەی بچووک، یا هیچ نەبێت وەک دوو شت، کە لە دەوڵەتۆکە دەچن، لە قەڵەم بدرێن. ئەو بارەی ئێستا تا ڕادەیەک لە سەردەمی میرنشینەکانی کورد دەچێ، کە هەر میرێک فەرمانڕەویی ناوچەیەکی دەکرد، ئێستاش میر گۆڕدراوە بە سەرۆک حیزبێکی سیاسی. پەیدابوونی ئەو بارەی ئێستای ئەو ناوچەیە و بەو شێوەیەی کە هەیە و ئەو شەڕ و پێکدادانانە، بێجگە لە هەڵپەی دەسەڵات، ئەنجامی بیر و تێڕوانینێکی ناوچەگەرییانە و ناکوردستانییانەی هێزە سیاسییە کوردییەکانن. گەلەک کەس لەوانەی کە لەمەڕ ئەو شەڕ و پێکدادان و ململانێیانەوە دەنووسن و باس دەکەن، پتر دەیانگێڕنەوە بۆ کەرتبوونی پارتیی دیموکراتی کوردستان لە ساڵی **١٩٤٦**دا. جەرجیس فەتحوڵڵا لە بارەی ئەو شەڕەوە لە بەرسڤی ڕۆژنامەوانێکدا دەڵێ:"ئەو کوشتار و نەبەردانەی، کە ڕوویان داوە و ڕوو دەدەن، ناکرێ بە براکوژی باس بکرێن. ئەوە لەڕاستیدا شەڕێکە لە نێوان دوژمنانێکدا، کە هیچ هۆیەک بۆ دوژمنایەتییان نازانن (نییە) ، بێجگە لەوەی، کە سەر بەم لایەنە یا سەرکردایەتییەن، کە نەیار و

www.kurdistannet.org
05/10/02 15:09

ململانێکەری ئەو لایەنە یا سەرکردایەتییەی دیکەیە. لەو شەڕەدا بێجگە لە سەپاندنی دەسەلات و داگیرکردن و چەسپاندنی شوێن، هیچ نیازێکی دیکە نییە. چ مەسەلەیەکی نیشتمانی و ئارمانجێکی سیاسیی شەرەفمەندانە نییە. ئەم شەڕە وەنەبێ ئێستا سەری هەڵدابێ، یەکەم تۆوی ئەم شەڕە دەگەڕێتەوە بۆ ئەو کێشەیەی، کە لەسەر ئەوەی کێ خاوەنی مافی ئەوەیە بە ناوی گەلی کوردەوە لە عیراقدا قسان بکات، واتە لە پلەی یەکەمدا سەرکردایەتی بکات. ئەم شەڕە لەوەوە پەیدا بوو. ڕەنگە ڕەگوڕیشەی ئەم شەڕە بگەڕێتەوە بۆ ٣٠ ساڵی ڕەبەق، کاتێک کە دووبەرەکی کەوتە نێو بزاڤی نیشتمانیی چەکداریی کوردەوە"[1]. فەتحوڵڵا زۆر زیرەکانە بۆ مەسەلەکە چووە و بوێرانە و ڕاستگۆیانە لێی کۆڵیوەتەوە، بەڵام پێش دەستدانەچەک، شتگەلی دیکە لە ئارادا هەبوونە و دەبێ مرۆڤ خۆیان لێ نەبوێرێت. شەڕی نێوان پارتیی و یەکێتی، شەڕێکی دێرینە. ئەگەر بە شوێن سەرەتا و دەسپێکی ئەو شەڕەدا بگەڕێین، دەبێ ئاوڕێک لە مێژووی پارتیی دیموکراتی کوردستان، لە سەرەتای دامەزراندنییەوە تا ئەم دواییە، بدەینەوە. شەڕی نێوان پارتیی و یەکێتی، نە شەڕی براکوژی و نە شەڕی خوشککوژی و نە شەڕی خزمکوژییە، بەڵکە شەڕی دوو دوژمنی سەرسەخت و بە خوێنی یەک تینووە و ساڵانێکی دوور و درێژە لە ڕقەبەرایەتی و ململانێ و کوشتاردان و مەسەلەکەش ئەوەیە، کە کێ دەبێ دەمڕاست و خاوەن دەسەلات بێت. ئەو شەڕە وەنەبێ کەفوکولێکی تازەبابەت و زادەی ئەوڕۆ و دوێنێ و پار و پێرار بێت، بەڵکە گەلێک لەوە کۆنترە و قووڵترە. ئەگەر ساڵی ١٩٤٦، وەک جەرجیس فەتحوڵلاو گەلەک کەسی دی پێیان وایە، بە دەسپێکی ئەو شەڕە دانێین، ڕەنگە بە تەنێ بیرمان لە لایەنی سەربازی و چەکبازی ئەو مەسەلەیە کردبێتەوە. بێگومان هەموو شەڕێک چ لە نێوان دوو کەسدا یا دوو دەستە و تاقمدا یا دوو دەوڵەتدا بێت، پێش ئەوەی پەلاماری یەکدی بدەن و دەست بدەنە یەخەی یەکدی، دەبێ بڕێک گومان لەیەک بوون و بە خراپە لە پاشملە باسکردنی یەکدی و ناوزڕاندن و شەڕەقسە و جنێوبەیەکدان و دەمەقاڵە و هێرش و پڕۆپاگەندەی ڕادیۆیی و تەلەڤزیۆنی و نووسین و ڕاگەیاندنی دژی یەکدی و ئە جۆرە شتانە ڕوو بدەن، ئەوجا کار لە کار بترازێ و توانستی گفتوگۆ و دەمەتەقە نەمێنێ، ئیدی زۆر و زەبر و تۆبزی و چەک دەبنە تاکەئامرازی چارەسەرکردنی کێشەی نێوان هەردوو لا. بێگومان زۆر و زەبر و تۆبز و چەک، ئامرازی چارەسەرکردنی هیچ کێشەیەک نین. زۆر و زەبر و تۆبز و چەک، کاردانەوەیەکی کرچ و کاڵ و نەڕەسیو و زارۆکانەیە و بۆ مرۆڤێکی خاوەنئاوەز و هۆشیار و پێگەیشتوو، کارێکی نەکردەنی و نابەجێیە، چونکە شەڕ نیشانەی خۆڕانەگرتن و خۆکۆنترۆڵنەکردنە و کۆتاییهاتنی ڕێز و بەها مرۆڤایەتییەکان دەگەیەنێت. ئەو شەڕە وەک شەڕی سارد، گەلێک پێش ١٩٤٦ دەستی پێ کردووە و لە ١٩٤٦یشەوە بووە بە شەڕی گەرم. ئەو شەڕەی ئێستاکەش بەردەوامیی و درێژەپێدانی ئەو ململانێیەی نێو پارتیی دیموکراتی کوردستانە، کە هێڵێ ئیبراهیم ئەحمەد-جەلال تالەبانی، لایەکی بووە و حەمزە (هەمزە) عەبدوڵڵا-بۆ ماوەیەک- و بارزانی لایەکی دیکەی. بەلام ململانێی ئەو دوو هێڵە بە تێپەڕبوونی ساڵان هەر لە نێوان پێڕەوانی ئیبراهیم ئەحمەد-جەلال تالەبانی و بارزانیدا نەمایەوە، بەڵکە بەرینتر بووەوە و بێجگە لە جەلالی و بارزانی، کەوتە نێوان جەلالی لە لایەک و کۆمۆنیست و چەپ و نەتەوەیی و ئیسلامیی کورد و عیراقی و...، لە ئالییەکی دیکەوە. ئەو ململانێیە تا ئێستاش هەر بەردەوامە و لە ئارادایە و هەر یەکەش بە پێی تێڕوانین و بۆچوونی خۆی لێکی دەداتەوە و هەڵیدەسەنگێنێ. خەڵکانێک هەن، ئەو جەنگە درێژخایەنەی نێوان ئەو دوو بەرەبابە، نەک هەر بە زیانی کوردی نازانن، بەڵکە بەپێچەوانەشەوە پێیان وایە بە قازانجی کوردە. مەسعوود موحەممەد دەڵێ:"ئێمە لەم جیهانی سێیەمماندا (دوای سەد)، کە لە ئاستێکی (شارستانی) دا ماوینەتەوە، یەکێک لەو سەرتەلانە <مەبەستی ئیبراهیم ئەحمەدە -شاکەلی> دەڵێ، شەڕی نێوان حیزبی یەکیەتی نیشتمانی و دیموکراتی کوردستان <پارتیی -شاکەلی>، ڕێگەیەکە بۆ دامەزراندنی دەوڵەتێکی کوردی، وەک چۆن جەنگی فرانکۆ لەگەڵ نەیارانیدا لە ئیسپانیا پێش جەنگیی دووەم، بوو بە هۆی دامەزراندنی دەوڵەت... ئەو <ئیبراهیم ئەحمەد -شاکەلی> ئەمە دەڵێ و ئەوە لە بیر خۆی دەباتەوە، کە

[1] فتح الله، جرجیس، آراء محظورة في شؤون عراقية معاصرة، دارالشمس للطباعة والنشر، ستؤكهولم، ١٩٩٤، ص ٢٠٦.

www.kurdistannet.org
05/10/02 15:09

ئیسپانیا دەوڵەتێکی کۆن و جێیخۆگرتوو و پتەوە و کوردیش سێبەری دەسەڵاتدارییەکی کارتۆنیشی نییە. . خاوەنی ئەم فەتوایە، کوردێکی حەساوەی خۆشگوزەرانی دانیشتووی لەندەنە و فەرمانەکانی بە خائیناندنی فلان و فلان، ئەوانەی کە بڕێک ناویان هەیە و لە تاقمەکەی خۆی نین، دەپەخشێتەوە"[٢]. هی واش هەن، جارێک بە ململانێی خێڵەکیەتی و شارستانیەتی و جارێک بە ململانێی ڕووناکبیری و نەخوێندەواری و جارێک بە ململانێی پێشکەوتنخواز و کۆنەپەرست و جارێک بە ململانێی سۆران و کرمانج[٣] و. . . چەندین جۆری دیکە نێوی لێ دەنێن. یەکێک لەو لێکدانەوە و بۆچوونانەش، کە دەکەوێتە بازنەی ئەو جۆرە تێڕوانیناوە، گوتاری "صفحة من تاريخ اليسار الكردي (العراقي) –لاپەڕەیەک لە مێژووی چەپی کوردی (عیراق) "ی (سامی شۆڕش) ە، کە تەواوی ئەو ململانێیەی نێوان بارزانی و ئیبراهیم ئەحمەد- جەلال تاڵەبانی، بە ململانێی ڕاست و چەپ، لێک دەداتەوە و هێڵی ئیبراهیم ئەحمەد- جەلال تاڵەبانی و حیزبەکەیان بە سەرەتای چەپی کورد –لە عیراقدا- دادەنێ.

لە لاپەڕە ٧٣-٨٥ی ژمارە ٨ی ساڵی ١٩٩٦ی گۆڤاری ئەبواب (ابواب) دا، کە بە عەرەبی، لە لەندەن دەردەچێت، سامی شۆڕش، بە ناونیشانی"صفحة من تاريخ اليسار الكردي (العراقي) – لاپەڕەیەک لە مێژووی چەپی کوردی (عیراق) " گوتارێکی نووسیوە[٤]، گوتارەکە بۆ سەرلێشێواندن و چەواشەکردنی خوێنەری عەرەبە. من پێم وایە خوێنەرانێکی عەرەب کە گوتارگەلی لەو جۆرە بخوێننەوە –ئەگەر هەشبن- دەگمەنن و ئەو دەگمەنەش هیچ جۆرە ئارەزوو و چێژێک لە وەها وتارگەلێک نابینن و بەلای ئەوانیشەوە لە بابەتێکی بێتام زێتر هیچی دی نییە[٥]، چونکە ئەگەر خوێنەری عەرەب، ئارەزووی ئەو بابەتانەی هەبووایە، ئەوا ئێستا و زۆر لەمێژ بوو، موناقەشە و گفتوگۆ و باس و ڕاگۆڕینەوەیەکی یەکجار فراوان، لەبارەی ئەو مەسەلانەوە، لەنێو عەرەب –عەرەب و عەرەب- کورددا، بۆ تێگەیشتن لە یەکدی و چارەسەرکردنی گیروگرفتەکان، دەهاتە کایەوە و گرێکوێرەکان دەکرانەوە. ئەو نووسینانە پتر لە لایەن کوردگەلێکەوە دەخوێندرێنەوە، کە بێجگە لە کوردی، بە عەرەبییش دەخوێننەوە یا هەر تەنێ بە عەرەبی دەخوێننەوە. سامی شۆڕش، سەرەتا باش بۆ مەسەلەکە چووە و هەوڵی داوە بە کورتی لە پێوەندی کورد لەتەک بیروباوەڕی مارکسایەتی و چەپ و کۆمۆنیستیدا بدوێ و، ئەوەی پێشان داوە کە چۆن حیزبی کۆمۆنیستی عیراق لەنێو خەڵکی کورددا پەرەی سەندووە و کوردێکی فرەی لێ کۆبووەتەوە و ڕۆڵی

---

[2] محمد، مسعود، المجتمع البشري..؟لماذا يشبه مستشفي المجانين؟، الجز ٍ الاول، دار ئاراس للطباعة والنشر، أربيل ١٩٩٩،ص٢٩.

[٣] کە یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان هەولێریان گرت و دەسەڵات بە تەنێ کەوتە دەستی خۆیان و پارتیی لە هەولێر وەدەرنرابوون، لەگەڵ برادەرێکدا، باسی ئەو مەسەلەیەمان دەکرد، ئەو برادەرە بە هەموو هۆش و بیر و کوردبوونی خۆیەوە دەیگوت:"جا هەولێر کەی گیراوە، هەولێر ڕزگار کراوە، هەولێر سۆرانە خۆ کرمانج نییە". دۆستێکی کەرکووکیم بۆی گێڕامەوە و گوتی:"کە پارتیی لە ٣١-٨-١٩٩٦دا، هەولێریان گرتەوە، ڕادیۆی یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان، بە هەموو دەنگیی خۆی هاواری دەکرد و دەیقیڕاند و دەیگوت:" وا هاتنەوە، وا جارێکی دی کرایەوە بە فەرەنسی، وا بووەوە بە فەرەنسی، خەڵکی سۆران ڕاپەڕن، بادینانی هەولێریان گرتەوە". دیارە مەبەستی لە فرانسییەش کرمانجی بوو، واتە وا کرایەوە بە کرمانجی و بەوە دەیەویست هانی خەڵکی هەولێر بدات بۆ بەرەنگاربوونەوەی پارتیی، بە بیانووی ئەوەی کە کرمانجی پەیڤان هاتنەوە.

[٤] ئەم گوتارە، یا ڕاستتر بڵێم سەردێڕی گوتارەکە، برادەرێکی وەبیر هێنامەوە. ئەو برادەرە خوالێخۆشبوو (کامەران دڵسۆز) بوو، کە پێش چەند ساڵێک لە لەندەن کۆچی دوایی کرد. لە ئێوارە پیاسەیەکی سەر جادەی سەعدوون و ئەبوونوواسی بەغدادا، لەگەڵ کاک کامەران دڵسۆز و کاک مەهدی کاکەیی، لە ساڵی ١٩٧٠دا، باس لە چەپ و ڕاست و کورد و سیاسەت دەکرا، کاک کامەران گوتی،کە بەتەمایە کتێبێک لەسەر مێژوو و ڕۆڵی چەپی کورد بنووسێ. مەبەستی ئەویش لە چەپی کورد تاقمی ئیبراهیم ئەحمەد و جەلال تاڵەبانی بوو، کە بە جەلالی دەناسران. موناقەشەیەکی درێژ کەوتە نێوانمانەوە و من پێم لەسەر ناچەپایەتی و ناشۆڕشگێڕی و جاشایەتی ئەو تاقمە و ئەویش پێی لەسەر چەپایەتی و شۆڕشگێڕی و نیشتمانپەروەرییان دادەگرت و کەسیشمان بە بیروڕای ئەوی دیمان قایل نەدەبووین. وەک بشزانم ئەو برادەرە ئەو کتێبەی هەر نەنووسێ.

[٥] لەو جۆرە گوتارانە کە بۆ خوێنەری عەرەب دەنووسرێن، لە زۆر جێگەدا بەرچاو دەکەون. لە ژمارە ٣١ و ٣٢ی نیومانگنامەی ئەلمەنار ئەلکوردی(المنار الكردي) تەمموز و ئابی ١٩٩٧دا، کە یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان –بیرۆی دەرەوە- لە لەندەن و بە عەرەبی دەری دەکات، لە نووسینی فەرید ئەسەسەرد، گوتارێک بە ناونیشانی "قراءة جديدة في تاريخ الحزب الديموقراطي الكردستاني –خوێندنەوەیەکی نوێی مێژووی پارتیی دیموکراتی کوردستان" نووسراوە. ئەو نووسەرەش وێنەیەکی ناڕاست و ئاوەژووکراوەی بەشێکی مێژووی کورد بە خوێنەری عەرەب پێشکەش دەکات و بە چاویلکەیەکی ناڕوونی حیزبی، مێژووەکە دەخوێنێتەوە.

www.kurdistannet.org
05/10/02 15:09

بەرچاویشیان تێدا بینیوە. وەک نموونەش ناوی چەند کەسێکی ناسراوی ئەو بوارەی هێناوە. تا ئێرە بڕوا ناکەم کەس لاریی لە قسەکانی شۆڕش هەبێت، لێ دوایی باسەکە دەگۆڕێت و بەرەو لایەکی دیکەی ئاراستە دەکات.

دوایی باس لە پێوەندی خۆی بە کۆمەڵەی مارکسی-لێنینی کوردستان و دواتریش، بە هۆی فازیل مەلا مەحموود[٦]ەوە، لە ساڵی ١٩٧٢دا بە حیزبی کۆمۆنیستی عیراق -سەرکردەیەتیی نێوەندی (القيادة المركزية) ەوە تا دەستبەردانی لەو ڕێکخراوە لە ساڵی ١٩٧٩دا و چوونە ڕیزی بزاڤی کوردەوە لە ساڵی ١٩٨٢دا، دەکات. ئاماژەش بۆ ڕوانگە و هەندێ دیتنی ترۆتسکیستانەی خۆی، حوسەین عارف و جەلالی میرزا کەریم دەکات. بۆ ئەوەی بە باشی لە باسەکە تێبگەین و بیروڕاکانی (شۆڕش) مان باشتر لا ڕوون ببێتەوە، پێم باشە چەند بڕگەیەکی نووسینەکەی، بە تایبەت ئەوەی پێوەندی بە کرۆکی باسەکە -واتە چەپایەتی ئیبراهیم ئەحمەد و جەلال تاڵەبانی و پیرەوانیانەوە- یەوە هەیە، بکەم بە کوردی. سامی شۆڕش دەڵێ:

"کوردە چەپەکان، لەوانیش بۆ نموونە ئیبراهیم ئەحمەد، ڕۆڵێکی دیاریان هەبوو لە تێکەڵکردنی بیری نەتەوایەتیی حیزبە کوردییەکان، بە بابەتی چەپایەتی و سۆسیالیزم و دیموکراسی" (ل٧٤).

"ئەو چەپە، لە ڕێگەی پرۆسێسێکی سیاسیی ئاڵۆزەوە، بە شێوەیەکی ڕوونتر خۆی لە خەڵکانی دی جوێ کردەوە" (ل٧٤).

"ڕەگی بنەڕەتی یەکەم ناکۆکیی نێو پارتیی دیموکراتی کورد، کە لە ١٩٤٦دا دامەزراوە، دەگەڕێتەوە بۆ ئارەزووی دامەزرێنەری پارتیی -مەلا مستەفا بارزانی- لە دانانی دوو سەرۆک هۆزی کورد (شێخ لەتیف بەرزنجی و کاکە زیاد غەفووری) وەک دوو جێگری خۆی، کە خەڵکانی چەپ دژی ئەوە بوون، بەڵام هێزی ڕاستڕەوی زاڵ تەنێ دوو دەرفەتی لەبەردەم چەپدا هێشتەوە: یا قایلبوون بە ئارەزووی دامەزرێنەر، یا چوونە دەرەوە لە پارتیی. لە نێوان ئەو دوو حاڵەدا، هەندێ لە چەپەکان (حەمید عوسمان و نافیع یوونس و ساڵح حەیدەری) پارتییان بەجێ هێشت و چوونە نێو حیزبی کۆمۆنیستی عیراقەوە، وەلێ ئەوانی دی، لەوانەش ئیبراهیم ئەحمەد، لەبەر ((بەرژەوەندی نەتەوەیی)) بە قسەی خۆیان مانەوەیان لەگەڵ ڕاستڕەویدا پێ باشتر بوو" (ل٧٦).

---

[٦] فازیلی مەلا مەحموود، لە بنەماڵەیەکی مەلازادە، لە سلێمانی، لە ساڵی ١٩٤٨دا لەدایک بووە. ١٩٧٢ بەشی زانستی سیاسی لە زانستگەی بەغدا تەواو کردووە. تا سازکردنی کۆمەڵەی مارکسی-لێنینی کوردستان و هەڵوەشاندنەوەی یەکەم حیزبی جەلالی لە ١٩٧١دا، هەر سەر بە ڕێبازی جەلالی بوو. ١٩٧٢ بەهۆی فارووقی مەلا مستەفاوە، کە ئامۆزای بوو و بەرپرسی هەرێمی کوردستانی حیزبی کۆمۆنیستی عیراقی -سەرکردەیەتی نێوەندی(القيادة المركزية) بوو، پێوەندی بەو حیزبەوە کرد و بوو بە هەڵسووڕێنەرێکی ئەو حیزبە. پاش هەرەسی ١٩٧٥، کە ئیبراهیم عەللاوی و هەندێک لە سەرانی حیزبی کۆمۆنیستی عیراقی -سەرکردەیەتی نێوەندی(القيادة المركزية)، ڕێگەی ئەوروپایان گرتەبەر و فارووقی مەلا مستەفاش، چووەوە کن حوکوومەتی عیراق، فازیل کەوتە شام و بەیرووت و ئوتریش و لەگەڵ عادیل عەبدولمەهدی(عادل عبدالمهدي)دا، ڕێکخراوی کۆمۆنیستی وەحدەت ئەلقاعیدە(وحدة القاعدة)یان دروست کرد، کە بەشێکی جیابووەوە بوو لە حیزبی کۆمۆنیستی عیراقی -سەرکردەیەتی نێوەندی(القيادة المركزية). پاشترلە ئوتریش خوێندنی دوکتۆرای لە بواری زانستی سیاسەتدا تەواو کرد. لەگەڵ ئەحمەد بن بیللا(احمد بن بله) دا، گۆڤارێکی عەرەبی هزرییان، بە نێوی"منبرالحوار" دەردەکرد و پێوەندێکی گەلێک بەهێزیشی لەگەڵ ڕێکخراوە فەلەستینییەکاندا هەبوو. کە شۆڕشی گەلانی ئێران کرا، فازیلیش وەک زۆربەی خەڵکانی چەپ، پێوەندی لەگەڵ کۆماری ئیسلامی ئێراندا ساز کرد. فازیل لاوێکی زۆر زیرەک و توانا بوو. نووسەرێکی سیاسی و هزریی زۆر باش بوو. کۆمەڵێک زمانی زۆر بە باشی دەزانی. لە سازکردنی پێوەندی و کاری دیپلۆماسی و سیاسیدا لێزان و لێهاتوو بوو. مرۆڤێکی لەسەرخۆ و وردبین بوو. تاکە کێماسییەک -مخابن- کە فازیل هەیبوو، ئەوە بوو، کە هەر لە بازنەی جەلالییەتیدا دەخولایەوە و نەیدەتوانی لەو بازنەیە بێتە دەرێ.ئەو کاتەی کە فازیل لەگەڵ کۆماری ئیسلامی ئێراندا نێوانی خۆش بوو، خەڵکانێک لەنێو یەکیەتی نیشتمانی کوردستاندا هەبوون، گومانیان لێ دەکرد و فازیلیان بەوە تاوانبار دەکرد، کە "پیاوی ئێرانە و لە تاران بە ڕدێن و جوببە و عەباوە دەگەڕێ و تەزبێحی سەدویەک دانەیی بەدەستەوەیە و پاسداری بە دواوەیە و کتێبەکانی (کۆمەڵەی غەمخوارانی گەلی کورد)، لەگەڵ (هەڤاڵ جووجەڵە -خاڵەحاجی-حەمەڕەحیم)دا بڵاو دەکاتەوە" و هەر لە کاتەشدا، سەرانی یەکیەتی بۆ ئەنجامدانی کارەکانی خۆیان لە ڕێگەی ئەوەوە، مەراییان بۆ دەکرد. هەرچی فازیلیشە، لە هەموو قوناغەکانی ژیانی کۆمۆنیستی و پێوەندی ئێرانی ئیسلامی و پێوەندی فەلەستینییەکان و ژیانی ئەوروپایشیدا، هەموو کارەکانی هەر بە قازانجی جەلالییەت بوو و تەنانەت لەبەینچوونیشی هەر پێوەندی بە نێوانخۆشیی خۆی و جەلال تاڵەبانییەوە هەبوو. ١٣-٧-١٩٨٩، لە میانگەریدا لە نێوان کۆماری ئیسلامی ئێران و حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێراندا، لە ڤییەن، لە ئوتریش، لەگەڵ دۆکتۆر عەبدوڕڕەحمانی قاسملوودا، شەهید کرا.

پاشتریش وا باو بوو، کە ئاغای (صحرارودی)، کە بە کوژەری ئەوان(قاسملوو و فازیل) دادەنرا، بانگهێشتی کۆنگرەی یەکێتی کراوە، لە سلێمانی.

"لەڕاستیدا چەپی کوردی دەرەوەی حیزبی کۆمۆنیست، تا کۆتایی سالانی شێستەکان، لە تێکەلاوێکی ئایدیۆلۆژیی سەیر، نەتەوایەتی و نێونەتەوایەتی، پێک هاتبوو" (ل٧٦) .

"ئەو حیزبەی کە تالەبانی و ئیبراهیم ئەحمەد دوای جیابوونەوەیان لە مەلا مستەفا لە سالی ١٩٦٦دا دایانمەزراندبوو، هیوا و خواستە نەتەوایەتییەکانی بە ڕۆلی لاوان و بانگی دیموکراسی و چەپایەتی، تێکەل کردبوو" (٧٧) .

"ئایدیۆلۆژیی مارکسایەتی لەنێو پارتیدا<مەبەستی حیزبەکەی تالەبانییە-شاکەلی> بەرەو ڕەگداکوتان دەچوو" (ل ٧٧) .

"سالانی هاوپەیمانیی تالەبانی ١٩٦٧-١٩٧٠ لەگەل حوکوومەتی عیراقدا کارێکی زۆری کردە سەر زێدەبوونی ڕۆلی ئایدیۆلۆژیا لە ڕێڕەوی چەپی کوردی ئەو دەمەدا" (٧٨) .

"چەپی کورد بە تایبەتی دوای جیابوونەوەی تالەبانی لە بارزانی، ئیدی بەرەو دروستبوونی سەرنجڕاکێش دەچوو" (٧٨) .

"لەگەل حیزبە کۆمۆنیستە نەریتییەکەدا کە لەگەل ڕاسترەوی کورددا هاوپەیمان بوو و ئێمە بە ((لادەر)) و مەترسیی سەر پاکژیی مارکسایەتیمان دادەنا، دۆست نەبووین. ڕەخنەشمان لە سەرکردەیەتی نێوەندیی (القیادە المرکزیە) مەسەلەی بیری عیراقچییەتی و دانپیانانەکانی سەرکردەکانی (عەزیز ئەلحاج) لە یەکەم ڕووبەڕووبوونەوەدا لەگەل دەسگای ئاسایشی عیراقیدا، بوو" (ل٧٨) .

پوختەی بیرۆکەیەک، کە سامی شۆرش دەیەوێت بە خوێنەری بگەیەنێت ئەوەیە کە:

- ئیبراهیم ئەحمەد و پێرەوانی بیروباوەڕ و هێلی وی، چەپ بوون و ڕێبازی سۆسیالیزم و مارکسایەتی ڕێنیشاندەری ئەو چەپانە بووە.
- ئەو چەپە لە سالانی نیوەڕاستی شێستەکاندا-ڕێک لە سەردەمی جاشایەتییاندا-ڕەسی و خۆی لە ڕاسترەوی کورد جوێ کردەوە و وەک بزاڤێک خۆی سەلماند.
- ئەو حیزبەی، کە ئیبراهیم ئەحمەد و جەلال تالەبانی و هاوبیرانیان سازیان کرد و تا ئێستاش بەردەوامە، حیزبێکی چەپ بووە و چەپە.
- بارزانی ڕاسترەو و بزاڤەکەیشی قەلای ڕاسترەوێتی بووە.
- هاوپەیمانیی جەلالی دەگەل حوکوومەتەکانی عیراقدا ڕۆلێکی کاریگەری هەبوو لە گەشەسەندنی ئایدیۆلۆژیای چەپدا لەنێو کورددا.
- حیزبە کۆمۆنیستەکانی عیراق هێندەی جەلالی چەپ نەبوون.

بۆ ئەوەی بە شێوەیەکی هاسان لە مەبەستەکان تێبگەین، چاکتر وایە باسەکە بکرێ بە چەند بەشێکەوە. بۆ ناسینی ئیبراهیم ئەحمەد و هاوبیرانی و تێگەیشتن لە بیروباوەڕیان، چاکتر وایە مرۆڤ پاشخانێکی مێژوویی ئەو دەستەیە بخوێنێتەوە و لە کۆمەلێ لایەنی جیاوازەوە سەرنجی دیتن و هەلوێست و ڕەوشتیان بدات.

چەپ چییە و کێ چەپە؟

ئەگەر لە ڕوانگەیەکی زمانەوانەوانی و فەرهەنگی (قاموسی) یەوە بنۆڕینە واتای وشەی چەپ لە سیاسەتدا. ئەوەمان بۆ ساغ دەبێتەوە، کە چەپ دەکاتە ڕادیکالیزمی سیاسی و ڕادیکالیزمی سیاسیش دەکاتە گۆڕین و بیرازی زۆر بەرین و بنەڕەتی. مرۆڤ ڕادیکال کەسێکە، کە سازشکار نییە و بۆ گۆڕینی دەوروبەر و کۆمەلگە، بە شێوەیەکی بنەڕەتی و لە ڕەگەوە، هەول دەدات. مرۆڤی ڕادیکال مرۆڤێکی چەپە و مرۆڤی چەپ، مرۆڤێکی گەلێرە و بزاڤی چەپ بزاڤێکی گەلێرە. چەپ شۆڕشگێڕە و بڕوای بە گۆڕانی شۆڕشگێڕانەیە. چەپیش (بۆ مرۆڤێک) فرەتر بە واتای سۆسیالیست، کۆمۆنیست، ئەنارکیست، سەندیکالیست و. . . . تەنانەت فەمینیستیش دێت. جاران وشەی چەپ بۆ لیبەرالیستیش بەکار دەبرا. چەپ دژ و پێچەوانەی کۆنەپارێزی و کۆنەخوازی و

پارێزگارییەتی (کۆنسێرڤاتیزم) یە، کە بە ڕاست دەناسرێن. پەیدابوونی وشەی چەپ وەک زاراوەیەکی سیاسی، دەگەڕێتەوە بۆ شۆڕشی فرانسەی ۱۷۸۹، کاتێک ڕادیکالە گۆڕانخوازەکان لە ئەنجومەنی نیشتمانی (پەرلەمان) فرانسەدا لە لای چەپی مێزەکەی سەرۆکی ئەنجومەنەوە دانیشتن و ڕاستەکانیش لە لای ڕاستییەوە. ئەگەر بە پێوانەی ئەمڕۆ و بە چاوی ئێستاوە لە مێژووی ئیسلامیشدا بۆ چەپ بگەڕێین، دەکرێ ئەبووزەری غەفاری (ابوذر الغفاري) ، ئیمام عەلی، بزووتنەوەی زنج (الزنج-کۆیلەکان) ، قەرامیتە (القرامطة) ، سەعالیک (الصعاليك) ، سۆفییەکان، شیعە و ئیسماعیلییەکان بە چەپ دابنرێن. بزاڤی حەقە و حەمەسوورییەکانیش لەنێو کورددا دەکرێ حیسابی چەپیان بۆ بکرێت.

دامەزراندنی پارتیی دیموکراتی کوردستان

پارتیی دیموکراتی کورد، کە پاشتر بوو بە پارتیی دیموکراتی یەکگرتووی کوردستان -عیراق و لە دوایشدا بوو بە پارتیی دیموکراتی کوردستان- عیراق، لە ساڵی ۱۹٤٦دا وەک چاولێکردنێکی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران بوو، کە ئەویش بە کارتێکردنی سۆڤییەتی ئەو دەم، وەک کۆپییەکی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان، پاش هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵەی ژێکاف (ژ. ک) دامەزرێنرا. پارتیی کە ئیدی دواتر و تا ئەوڕۆش هەر بەو نێوەوە دەناسرێ[7]، بە ویست و خواستی مەلا مستەفای بارزانی و لە لایەن ئەووەوە دامەزرێنراوە[8]. بە لێنۆڕینیش لە ڕێباز و ڕەوتار و ڕەوشت و ڕێڕەو و بیروباوەڕی پارتیی ئەوەمان بۆ ڕوون دەبێتەوە، کە پارتیی دیموکراتی کوردستان، لە ڕۆژی دامەزراندنییەوە تا ئێستا، لەگەڵ هەموو سەرکەوتن و ژێرکەوتن و هەڵبەزین دابەزین و ئەمدیو و ئەودیو و گۆڕانی سکرتێر و وەلانانی ئەندام و لادان و جیابوونەوەی ئەم و ئەووەوە، حیزبێک بووە و حیزبێکە سیما و مۆرک و جێپەنجەی بارزانیی پێوەیە و بارزانی نیشانە و سروشتی تێکۆشان و بەردەوامییەتی. دامەزراندن و سازکردنی هەر ڕێکخراوێکی کوردیی لە لایەن هەر کەس و دەستە و تاقمێکەوە بوویێت، بێجگە لە دانانی دەستوور و پرۆگرام و بەرنامەیەک، بۆ ئەوەی خەڵکی کوردی لە دەور کۆبێتەوە، پێویستی بە کەسێکی ئازا و یاخی، ئازا بەرانبەر هەرکەس و یاخی لە هەرکەس -بە پلەی یەکەم- و ناودار و لە ناو خەڵکدا خۆشەویست و ڕێزدار و ناسراو و خاوەنی پلەوپایەی کۆمەڵایەتی -بە پلەی دووەم- هەبووە. بێگومان ئەوەش دەگەڕێتەوە بۆ باری کۆمەڵایەتی کورد، کە شێوەی ڕێککخستنی هۆز و خێڵایەتی و شێوەی بیرکردنەوەی عەشیرەتیی، بەسەردا زاڵ بووە و تا ئێستاش هەر زاڵ و بەردەوامە. نموونەش بۆ ئەم قسەیە زۆرە. کۆمەڵەی هیوا، ڕەفیق حیلمی هەڵبژارد بە سەرۆک و پێشیان دەگوت زەعیم، واتە سەرۆک یا ڕێبەر، کۆمەڵەی ژێکاف و حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، قازی موحەممەدیان بە سەرۆک هەڵبژارد و نازناوی پێشەوای لێنرا و پارتیی دیموکراتی کوردستانی عیراقیش، بارزانی کە "مرۆڤێکی زیرەک و توانا بوو. کەسایەتییەکی بەهێزی هەبوو. دەیتوانی بچێتە نێو دەروونی هەموو کەسێکەوە و ڕێزی خۆی وەک سەرۆکێک بسەپێنێت"[9] و بە لێهاتوویی و شایستەیی خۆی هەڵبژێردرابوو و بووبوو بە سەرۆک و سەرۆکی "چەندجار هەڵبژێردراوی"[10] پارتیی بوو. سروشتی کۆمەڵگەی کورد، وەک

---

[7] لە دوای یەکگرتنی پارتیی دیموکراتی کوردستانی عیراق لەگەڵ پارتی گەل و حیزبی سۆسیالیست و پاسۆکدا، نێوی پارتیی گۆڕا و بوو بە پارتیی دیموکراتی کوردستانی یەکگرتوو و عیراقەکەی لێ بووەوە.

[8] بڕوانە: البارزاني، مسعود، البارزاني والحركة التحررية الكردية ١٩٤٥-١٩٥٨،ص٢٣٠. نامەیەکی جەلال تاڵەبانی بۆ بارزانی لە ٣٠-٧-١٩٥٧دا.

شورش، سامي، صفحة من تاريخ اليسار الكردي(العراقي)، الابواب، العدد٨، ١٩٩٦،ص٧٥. ئەمین، نەوشیروان مستەفا، پەنجەکان یەکتری ئەشکێنن، بەرلین ۱۹۹۷، ل۲۳(تەواوی ئەو بڕگانەی کە لە نووسراوەکانی نەوشیروان مستەفا ئەمین و خەڵکانی دیکەوە وەرمگرتوون و لە نێو کەوانەدان، بە هەمان ڕێنووسی نووسەرەکان گواستوومنەتەوە. زۆربەی هەرە زۆری ڕێنووسی نەوشیروان مستەفا هەڵەیە و لەگەڵ ڕێنووسی ئەمڕۆی زمانی کوردیدا زۆر جیاوازە و ناگونجێ. ئەو ڕێنووسەی ئەو پێڕەوی دەکات، هی ساڵانی پەنجا و شێستەکانی ئەم سەدەیەن.

[9] شاويس، نوري، من مذكراتي، من منشورات حزب الشعب الديموقراطي الكردستاني ١٩٨٥،ص٦٦.

[10] البارزاني، البارزاني..،ص٢٣٠، نامەیەکی جەلال تاڵەبانی بۆ بارزانی لە ٣٠-٧-١٩٥٧دا

www.kurdistannet.org
05/10/02 15:09

جڤاکێکی شوانکارەیی، کشتوکاڵی، دەرەبەگایەتی، خێڵایەتی، تازە گرۆگاڵکەر لەگەڵ بۆرژوازییەتدا، وەک زۆرینەی جڤاکە ڕۆژهەلاتی و ئاسیاییەکان و یەکجار زۆریش لە پاشتر، هەر لە دێرزەمانەوە ئەو نەریتەی وەبەرهەم هێناوە. تا ئێستاش کە باسی شۆڕش و یاخیبوون و جووڵانەوەی چەکداریی کورد دەکێ، مرۆڤ پتر نێوی سەرکردە و ڕێبەرانی ئەو بزاڤانەی وەبەرگوێ دەکەوێ. ئێستاش خەڵک هەر دەڵێن، ڕاپەڕین یا شۆڕشی شێخ عوبەیدوڵلای نەهری، شێخ سەعیدی پیران، سەیید ڕەزا، شێخ مەحموودی حەفید، مەلا مستەفا و قازی موحەممەد. بۆ دوور بڕۆین، ئەو دەستە و تاقم و حیزبانەی، کە ئەمڕۆ لە کوردستانن، هێشتا هەر بە نێوی دەمڕاستەکانیانەوە نێو دەبرێن، بۆ نموونە دەگوترێ، جەماعەتی قادر عەزیز، جەماعەتی موحەممەدی حاجی مەحموود، جەلالی، مەلایی (لە سەردەمی جەلالییاندا١٩٦٤-١٩٧١، بە پارتیی دیموکراتی کوردستان دەگوترا) دەفتەری شێخ عیزەددینی حوسەینی (جاران) ، جەماعەتی هەڤاڵ خەجۆ، جەماعەتی سامی عەبدوڕڕەحمان (جاران) ، جەماعەتی عەبدولخالق زەنگەنە، جەماعەتی بەهائەددین نووری، جەماعەتی ڕەسووڵ مامەند (جاران) ، جەماعەتی کەمال بورقای، جەماعەتی عەبدوڵلای موهتەدی، ئاپۆچی و دەیانی دیکە. ئەم جۆرە بیرکردنەوەیە وەنەبێ تایبەت بێت، تەنێ بە کورد، بەڵکە لە ڕۆژهەلاتدا باوە، بزاڤێک، یا حیزبێک، یا دەستەیەک، بە نێوی خێزانێکەوە یا تاکە کەسێکیانەوە، ناوبانگ دەردەکات و خەڵک دەیناسێت. جونبولاتی لوبنان (کەمالی باوک و وەلیدی کوڕ) ، بۆتۆی پاکستان (زولفەقاری باوک و بینەزیری کچ) ، گاندی هیندوستان (گاندی و نەهرۆ شاگردی و ئندیرای کچی نەهرۆ و ڕاجیڤی کوڕی ئندیرا و تەنانەت ژنە ئیتالییەکەی ڕاجیڤ گاندیش، سۆنیا گاندی، کە نێوی مێردەکەی هەڵگرتووە، ئەویش ئێستا یەکێکە لەو خێزانە و درێژەپێدەری ناوبانگ و سەرمایەی سیاسیی ئەو بنەماڵەیە) و سۆکارنۆی ئیندۆنیسیا (ئەحمەد سۆکارنۆی سەرۆک و مڵگاواتی کچ) ، چەند نموونەیەکن. کەواتە مەلا مستەفاش هەر دەکرێ بەو پێوەرە سەیر بکرێت. پارتیی دیموکراتی کوردستان، هەر لە سەرەتای دامەزراندنییەوە تا ئێستاش خاوەنی تاکە یەک ئایدیۆلۆژیا بووە، ئەویش "بارزانییایەتی- بارزانیزم"[11]، واتە "کوردایەتی" بە شێوە بەرین و فراوانەکەی، کە چوارچێوە و قەوارەیەک بووە و جێگەی هەموو جۆرە بیروباوەڕێک و هەموو ڕەنگێک و هەموو کوردێکی تێدا بووەتەوە و قاڵبێکی ئایدیۆلۆژیی داخراو و سنووردار و دیاریکراوی نەبووە و نییە. پارتیی حیزبێکی وردەبۆرژوازی میللیی کوردیی میانڕەو بووە ئەندامانی چەندین جۆر بیروبۆچوونی جودایان هەبووە و هەیە: دیموکراتی، نەتەوەیی، سۆسیالیستی بیرازخواز، مارکسی و ئایینی و. . . هەموو توێژ و چین و ئایین و ئاییترا و ناوچە و زاراوەی گشت کۆمەڵگەکانی کوردی وەخۆ گرتووە و "وەرزێری نەخوێندووی سافیلکەی بادینانی، لەتەک بازرگان و بژیشک و بەڵێندەر و مامۆستای زانستگەدا، لە ئامێز گرتووە و هەرد کردووە، هەرگیز بەو هەرسەش تووشی زگێێشە نەبووە. ئەو حیزبە یەکیەتییەکی بێوێنە و بێهاوتای وەدی هێنا و لە پێکەوەگرێدان و یەکخستنی ئامانج و خواستەکانی چینی بۆرژوازیی تازەپێگەیشتوو و هیوا و ئومێدەکانی وەرزێری نەداری کورد، کە لە دوا پلەی پلیکانەی ڕیزی چینایەتیدا دەوەستێ، سەرکەوتووە" [12] و هەموو ئەمانەش لە ژێر چەتری بارزانیدا یەکیان گرتووەتەوە و دەگرنەوە.

ئیبراهیم ئەحمەد دەبێتە ئەندامی پارتیی

ئیبراهیم ئەحمەد، پێش ئەوەی ببێتە ئەندامی پارتیی، بەرپرسی ڕێکخستنی ژێکاف -کە پاشان هەڵوەشێندراوە و بوو بە حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، لە عیراقدا- دەبێ. پێش ئەوەش ئەندامی کۆمەڵەی هیوا بوو. کە کۆنگرەی یەکەمی پارتیی لە ١٦ی ئابی ١٩٤٦دا دەگیرێت، ئیبراهیم ئەحمەدیش وەک میوان بانگ دەکرێت و لەوێ ئامادە دەبێت. بەڵام ئەو بە نیازی ئەوەی ببێ بە سەرۆکی پارتیی،

[11] دەگوترێ کە نەوشیروان مستەفا گوتوویەتی: بۆ لێنینیزم هەبێ، جەلالیزم نەبێ؟.

[12] فتح الله، جرجيس، زيارة للماضي القريب، دار الشمس للطباعة والنشر، ستوكهولم، ١٩٩٨، ص١٨-١٩.

www.kurdistannet.org
05/10/02 15:09

بەشداریی کۆنگرەکە دەکات[١٣]. کە سەرۆکایەتی بۆ نابێت، ئیدی بەوەی ببێتە ئەندامی پارتیی قایل نابێت و وەک خۆی دەڵێ، چاوەڕێی بیروڕای قازی موحەممەد دەکات. ئیدی بەشدارانی کۆنگرە ڕێگەی پێ نادەن، کە لە کۆنگرەدا بمێنێتەوە و وەدەری دەنێن[١٤]. کۆماری مەهاباد بە سەرۆکایەتیی قازی موحەممەد لە ١٨-١٢-١٩٤٦دا دەڕوخێ و قازی موحەممەد خۆی دەداتە دەست دەسەڵاتدارانی ئێرانەوە[١٥]و لە ٢٣-١-١٩٤٧دا فەرمانی لە سێدارەدانی قازی موحەممەد و هاوڕێیەکانی دەدرێت، بەڵام لە ٣١-٣-١٩٤٧دا فەرمانەکە جێبەجێ دەکرێت و لە سێدارە دەدرێن. ئیبراهیم ئەحمەدیش لە مانگی مارسی ١٩٤٧دا دەبێتە ئەندامی پارتیی دیموکراتی کورد، دروست لەو کاتەدا کە حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران لە ئەوپەڕی تەنگانەدایە و سەرۆکەکەی و سەرکردەکانی کۆمارەکەی لەنێو چوون و ورەی خەڵکی کورد ڕووخاوە و داتەپیوە، ئەمیش (ئیبراهیم ئەحمەد) هیچ هیوایەکی بەو حیزبە نەماوە، ئەو کاتە حیزبەکەی جێدەهێڵێت و پشتی تێ دەکات.

دوو هێڵی جیاواز لە نێو پارتیدا

کە پارتیی دادەمەزرێنرێ، زۆربەی ئەندامانی ڕێکخراوەکانی شۆڕش[١٦] و ڕزگاری[١٧]چالاکیی ڕێکخراوەکانی خۆیان ڕادەگرن و دەبنە ئەندامی پارتیی. بە پێی بڕیاری بارزانی، دامەزرێنەری پارتیی، شێخ لەتیفی حەفید و کاکەزیادی غەفووری بە دوو جێگری یەکەم و دووەمی سەرۆکی پارتیی، کە بارزانی خۆیەتی، دادەنرێن. دانان

---

13 کوچیرا، کریس، مێژووی کورد لە سەدەی ١٩-٢٠دا، وەرگیراوی محمد ربانی، تاران١٣٦٩، ل٣٠٢.

١٤ شاویس..، من..، ص٤٢.

١٥ دوای ئەوەی لەشکری سۆڤییێت کوردستان و ئازەربایجانی ئێران جێدەهێڵێت، حوکوومەتی ئێران هێزەکانی خۆی دەگێڕێتەوە بۆ ئازەربایجان و کوردستان. سەرتیپ همایونی، سەرکردەی هێزەکانی حوکوومەت دەبێ بۆ کوردستان. خەڵکێکی زۆر و لەپێش ئەوانیشەوە، قازی موحەممەد، هەتا میاندواو بە پێشوازیی لەشکری حوکوومەتەوە دەچن. جەلال تالەبانی لە وتووێژێکدا لەبارەی ئەو مەسەلەیەوە دەڵێت:"سەرکردایەتی حیزبی دیموکرات ئاشبەتاڵی کرد، قازی محەمەد ئیعدام نەکرابا یانی شا ئەو کەرایەتەی کرد ئیعدامی نەکدبا دەبوایە مێژووی کورد بە ئاشبەتاڵ و شتێکی تر ناوی بەرێ بە قارەمانی خۆی لە مەحکەمە و ئیعدام کردنی، خۆی کڕییەوە ئەگینا سەرۆک جەمهوری وڵاتێک بچێ بەپیر لەشکری دوژمنەوە و مەڕی بۆ سەر ببڕێ ئەوە چییە؟!". سەرچاوەی ئەو قسەیەی جەلال تالەبانی: کەریمی، عەلی، ژیان و بەسەرهاتی عەبدولڕەحمان زەبیحی(مامۆستا عولەما)، چاپی یەکەم، بنکەی چاپەمەنی زاگرۆس، گۆتنبێرگ، سوید ١٩٩٩،ل٣٢٧.

١٦ دوای تێکچوونی حیزبی هیوا، باڵە چەپەکەی کەرت بوو بە سەر چەند باڵێکدا. بەشێکیان چوونە نێو حیزبی کۆمۆنیستی عیراق، دەستەی ئەلقاعیدە(القاعدة)وە، کە ڕۆژنامەی ئەلقاعیدە(القاعدة)ی دەردەکرد. بەشێکی دیکەشیان چوونە نێو دەستەی وەحدەتولنیزال (وحدةالنضال)ەوە، کە لقەکەیان لە کوردستان نێوی (یەکێتی تێکۆشین) بوو، کە بە نێوی ڕۆژنامەکەیانەوە (یەکێتی تێکۆشین - وحدةالنضال) نێو نرابوو. دەستەی یەکێتی تێکۆشین، پێوەندێکی بەهێزی لەگەڵ حیزبی هیوادا هەبوو، بۆیە زۆربەی ڕووناکبیرانی چەپی نێو حیزبی هیوا، دوای هەڵوەشاندنەوەی حیزبەکەیان، بە باشیان زانی، بچنە نێو حیزبی(یەکێتی تێکۆشین)ەوە، چونکە بڕوای بە خەباتی نەتەوەیی و شۆڕشگێڕاندنی بزاڤی ڕزگاریخوازی گەلی کورد هەبوو. لەو دەمەدا لە نێوان دەستەی یەکێتی تێکۆشین و حیزبی کۆمۆنیستی عیراقدا وتووێژ هەبوو بۆ یەکخستنی ڕیزەکانیان و ڕێکخستنی ڕێبەرایەتی لقی کوردستان، بەڵام پێک نەهاتن. لە دواییدا، لەساڵی ١٩٤٤دا ڕێبەرایەتی یەکێتی تێکۆشین، حیزبی کۆمۆنیستی کوردستانی حیراقی دامەزراند. مەکتەبی سیاسی ئەو دوو حیزبەش پێکهاتبوو لە: ساڵح حەیدەری –سکرتێر، نافیع یوونس، عەلی عەبدوڵڵا، عەبدولکەریم تەوفیق، ڕەشید عەبدولقادر، عەبدوسسەمەد موحەممەد و نووری موحەممەد ئەمین. ڕۆژنامەی(شۆڕش) زمانحاڵی ئەو حیزبە بوو و حیزبەکەش بە نێوی شۆڕش ناوی دەرکرد. حیزبی شۆڕش، حیزبێک بوو لەسەر بیروباوەڕی مارکسایەتی و جەختکردن لەسەر خەباتی چینایەتی دامەزرابوو و لەگەڵ هیچ حیزبێکی کۆمۆنیستی دیکەدا چ جیاوازییەکی نەبوو. حیزبی شۆڕش لە ئابی ١٩٤٦دا خۆی هەڵوەشاندەوە و زۆربەی ئەندامانی چوونە نێو پارتیی دیموکراتی کوردەوە، کە تازە ساز کرابوو.

١٧ حیزبی ڕزگاریی کورد، بە دەستپێشخەریی و کۆششی حیزبی شۆڕش دامەزرا. سازکردنی شیزبی ڕزگاری ـوەک ڕێبەرانی دەیانگوت ـ پێویستییەکی مێژوویی بوو، بۆ هێنانە گۆڕێی حیزبێکی نەتەوەیی پێشکەوتنخواز، کە نوێنەرایەتی بەرەی نیشتمانیی یەکگرتووی نیشتمانپەروەرانی کورد لە کوردستانی عیراقدا بکات، بۆ خەبات لە پێناوی بزاڤی نیشتمانیی و دیموکراتیی لە عیراقدا، واتە گرێدانی خەباتی"نەتەوەیی کوردیی" و "نیشتمانیی عیراقی" و چینایەتی، پێکەوە. لە ئەنجامی هەوڵدان و پێوەندی نێوان ڕێبەرانی شۆڕش و بڕێک لە ڕووناکبیرە کوردە پێشکەوتنخوازەکان و چەند کەسایەتییەکی کوردی ناسراوی ئەو دەمە، حیزبی ڕزگاری لە شوباتی ١٩٤٥دا دامەزرا، بەڵام ساڵح حەیدەری کرۆک و بزوێنەری ئەو بزاڤەی ئەو سەردەمە بوو و سەرچاوەی یەکەمی دامەزراندی هەردوو حیزبی شۆڕش و ڕزگاری بوو. ڕێبەرایەتی حیزبی ڕزگاری، پێکهاتبوو لە: ساڵح حەیدەری، نافیع یوونس، جەعفەر موحەممەد کەریم، نووری شاوەیس، نووری موحەممەد ئەمین، ڕەشید باجەلان و تاها موحیەددین مەعرووف. حیزبی ڕزگاری لە مانگی ئابی ١٩٤٦دا خۆی هەڵوەشاندەوە و ئەندامانی چوونە نێو پارتیی دیموکراتی کوردەوە، کە تازە ساز کرابوو.

و دەستنیشانکردنی ئەو دووانە لە لایەن بارزانییەوە بۆ بەهێزکردنی پارتیی دەبێ، چونکە شێخ لەتیف بەهێز بوو و خەڵکێکی زۆریشی هەبوو و کاکەزیادیش کەسایەتییەکی نیشتمانپەروەر بوو و لە کۆیە جێی ڕێز بو. کۆمەڵێک لە سەرانی ڕزگاری و شۆڕش (جەمال حەیدەری، ساڵح حەیدەری، نافیع یوونس و حەمید عوسمان)، کە کۆمۆنیست بوو، دژی دانانی حەفید و غەفووری، بە جێگری سەرۆک، دەوەستن، لەبەر ئەوەی ئەو دووانە ئاغا و دەرەبەگ بوون. بەڵام کە بەرهەڵستیکردنی ئەو بڕیارە بێسوود دەبێت، ئەمان (حەیدەرییەکان، یوونس و عوسمان)، نە بەشداری کۆنگرەی دامەزراندنی پارتیی دەکەن و نە دەشبن بە ئەندامی پارتیی. ئەمان دەڵێن:"ئێمە نامانەوێ لەگەڵ هێڵی بۆرژوازیدا یەک بگرینەوە، مارکسیزم_لینینزم لەم پارتییەدا لەنێو دەچێت"[18]، بەڵکە وەک پارتییەکی کۆمۆنیستیی کوردستانی دەمێننەوە و پاشتر دەچنە نێو پارتیی کۆمۆنیستی عیراقەوە. کەسی دووەمی دوای مەلا مستەفا، کە ڕۆڵێکی لەبەرچاوی لە دامەزراندنی پارتیدا بینیوە، هەمزە عەبدوڵڵایە. هەمزە عەبدوڵڵا پارێزەرێکی زیرەک و لێهاتوو و یەکێک "لە خەڵکە دیموکرات و پێشکەوتنخوازەکانی عیراق بووە کە لە سییەکاندا چالاکیی نیشتمانیی دیموکراتی ئەنجام داوە"[19]، کوردێکی کۆنەکۆمۆنیست بووە، کە جنسییەی عیراقی لێ وەرگیراوەتەوە و دوور خراوەتەوە و لە سالانی ١٩٤٥ و ١٩٤٦دا لە کوردستانی ئێران ژیاوە. لە یەکەم کۆنگرەی دامەزراندنی پارتیدا وەک نوێنەری بارزانی بەشدار دەبێ و چونکە"شیاوی سکرتێریی پارتی بوو"[20] بە سکرتێری پارتیی هەڵدەبژێردرێت. ئیبراهیم ئەحمەد هەر لەو کاتەوە (مارسی ١٩٤٧) کە دەشێتە نێو پارتییەوە، هەوڵی جێی خۆ قایمکردن و خۆبردنەپێشەوە و گەلەکۆمەکی دەدات. وەک نموونەیەکیش بۆ ئەوە دەکرێ بگوترێ: دوای وەرگرتنی ئیبراهیم ئەحمەد لە ڕیزی پارتیدا، ئەو هەوڵ دەدات بۆ وەرگرتنی کەماڵی میرزا کەریمیش لە پارتیدا. کە ئەویش وەردەگیرێ، ئیبراهیم ئەحمەد دەیەوێ ئەو بکرێ بە بەرپرسی خوێندکاران، بەڵام لەبەر ئەوەی خوێندکاران نایانەوێ، سەرانی پارتییش چ پایەیەکی تایبەتی نادەنێ[21]. ئیبراهیم ئەحمەد هەر لە سەرەتاوە بە بیانووی دەرەبەگایەتییەوە، لە شێخ لەتیفی حەفید و کاکەزیادی غەفووری، دڕدۆنگ دەبێت، وەلێ ئەم وەک جەمال و ساڵح حەیدەری، نافیع یوونس و حەمید عوسمان، هێندە ڕاستگۆ و بوێر نابێت، کە نەبێتە پارتیی یا پارتیی بەجێ بهێڵێ، بەڵکە سازشکارانە دەست دەگرێ بە کڵاوی خۆیەوە و هەرچی ڕق و قینیشە بۆ داهاتووی هەڵدەگرێ. خۆ ئەگەر ئەو مرۆڤێکی "چەپ" و "خاوەن بیروباوەڕ" بووایە، دەبوو دڵسۆزی چەپایەتی و بیروباوەڕی خۆی بێت و وەک حەیدەرییەکان و یوونس و عوسمان بکات. کە وای نەکرد، دیارە چەپ نەبووە. کەواتە دەگەڵ خۆیدا درۆی کردووە و کەسێکیش لەگەڵ خۆدا درۆ بکات، لەگەڵ تەواوی دنیادا درۆ دەکات. ئیبراهیم ئەحمەد لە سەرۆکایەتیی بارزانییش ڕازی نەبوو. ئەو بۆخۆی دەڵێ:"من یەکێ بووم لەو کەسانەی نارەزاییم هەبوو، لەوەی مەلا مستەفا لە دوورەوە سەرۆک بێ"[22]. بێجگە لەوانەش نێوانی لەتەک هەمزە عەبدوڵڵادا خۆش نەبووە و هەموودەم لە هەوڵی لێدان و دوورخستنەوەی هەمزەدا بووە. ئیدی هەر لەو دەمەوە دوو هێڵی سەرەکی لەنێو پارتیدا وەدی دەکران.

---

[18] شاویس..، من..، ص٤٢.

[19] شریف، الدکتور عبدالستارطاهر، الجمعیات والمنطمات الاحزاب الکردیة في نصف قرن ١٩٠٨–١٩٥٨، ص٢٠٦،(**لە نامەیەکی حەمید عوسماندا بۆ نووسەری ئەو کتێبە**).

[20] شاویس..، من..، ص٦٦.

[21] **سەرچاوەی پێشوو، ل ٥١**.

[22] **عەزیز، حوسێن محەمەد، پێنج کاتژمێر لەگەڵ برایم ئەحمەددا، ١٩٩٥، ل١٥**.

www.kurdistannet.org

www.kurdistannet.org
05/10/02 15:09

پارتیی لەگەڵ دوو مەسەلەی گرنگ، ڕووبەڕوو بووبوو، یەکێکیان مەسەلەی سۆسیالیستی و ئەوی دیکەشیان مەسەلەی نەتەوایەتی[٢٣]. هێڵی یەکەم هەمزە عەبدوڵلا نوێنەرایەتی دەکرد و هێڵی دووەمیش ئیبراهیم ئەحمەد. بەگوێرەی هەموو پێوانەیەکیش پێڕەوانی سۆسیالیزم چەپن و پێڕەوانی نەتەوایەتیش ڕاست[٢٤]. ئیدی بەو جۆرە دەکرێ هێڵی هەمزە عەبدوڵلا بە چەپ و هێڵی ئیبراهیم ئەحمەد بە ڕاست بژمێردرێن. ساڵی ١٩٤٩ کە هەمزە عەبدوڵلا دەکەوێتە گرتووخانە، ڕێ بۆ ئیبراهیم ئەحمەد و دەستەکەی خۆش دەبێ. سەرانی پارتیی لە مارسی ١٩٥١دا کۆنفرانسێکی پەلە، کە ناوی کۆنگرەی دووەمی لێ دەنێن، لە بەغدا دەبەستن و ئیبراهیم ئەحمەد دەرفەت دەقۆزێتەوە و دەکرێ بە سکرتێری پارتیی و بڕیاری هەڵپەساردنی هەمزە عەبدوڵلاش دەدرێ. بەو جۆرە ئیبراهیم ئەحمەد، یەکەم کوودێتای دژی باڵەکەی دی ئەنجام دەدات و یەکەم هەنگاوی خۆچەسپاندن و خۆسەپاندن دەنێ. ئیدی پارتیی دیموکراتی کورد، لە ١٩٥٢دا، دووبەرەکی تێدەکەوێ و دوو باڵی لێ دەکەوێتەوە: باڵی هەمزە عەبدوڵلا و باڵی ئیبراهیم ئەحمەد. ساڵی ١٩٥٣، لە کەرکووک، کۆنگرەی سێیەمی پارتیی دەگیرێ و لەوێدا ناوی پارتیی، لە پارتیی دیموکراتی کوردەوە، دەگۆڕدرێ بۆ پارتیی دیموکراتی کوردستان و بڕیاری دەرکردنی یەکجاریی سکرتێری پێشوو (هەمزە عەبدوڵلا) لە پارتیی، دەدرێ. عەبدوسسەتار تاهیر شەریف دەڵێ:"وەدەرنانی هەمزە عەبدوڵلا بە هۆی ڕێبازی چەپی ئەووەوە لەنێو پارتیدا نەبوو، چونکە پارتیی ئەم ڕێبازەی پاش کۆنگرەی سێیەم گرتە بەر. بەڵام هۆی دەرکردنی ئەو دەگەڕایەوە بۆ ناکۆکیی کەسەکی و گەلەکۆمەکێی نێو سەرکردایەتیی پارتیی لە نێوان ئیبراهیم ئەحمەد و باڵەکەیدا لە لایەک و هەمزە عەبدوڵلا و باڵەکەی لە لای دووەم"[٢٥]. ئەم بۆچوونەی شەریف، هەرچەندە ئەو بۆ خۆی بەو مەبەستە نایڵێ، وەلێ ڕێک چەپایەتیی هەمزە عەبدوڵلا و ڕاستایەتیی ئیبراهیم ئەحمەد دەسەلمێنێ. کە پارتییش پاش ئەو کۆنگرەی سێیەمە "ڕووکارێکی چەپی" گرتووەتە بەر، ئیدی کاتێک بووە، کە ئیبراهیم ئەحمەد، نەیارەکەی خۆی (هەمزە عەبدوڵلا) وەدەر ناوە و لە کۆڵی خۆی کردووەتەوە و ئەو کاتەش چەپایەتییەکی هەڵبژاردووە و کردووە، کە خزمەتی مەبەستەکانی خۆی بکات. پارتیی لەو هەڵبژاردنەیدا، هەرگیز، دلسۆز و ڕاستگۆ نەبووە، بەڵکە لەبەر بەرژەوەندێکی تایبەت، ئەو کارەی کردووە و ئیبراهیم ئەحمەدی سکرتێریشی دان بە نادلسۆزیی خۆیان لە گرتنەبەری ئەو ڕێبازەدا دەنێ. وەک پاساودانێک بۆ بانگاشەی پارتیی کە ماوەی شەش ساڵان، هەلپەرستانە و بە درۆ و بۆ فریودانی لاوانی کورد لە عیراقدا، کە گوایە بزاڤێکی مارکسی ـ لینینی بوویێت، دوای ڕووخانی عەبدولکەریم قاسم، ئیبراهیم ئەحمەد گوتی:"پارتیی هەرگیز لەم بانگاشەیەیدا دلسۆز نەبووە، بەڵام ئەووەش شێوازێک بوو کە لاوانی ڕووناکبیر لە کوردستانی عیراقدا دەیانەویست. ئەگەر وەدووی ئەوان نەکەوتباین، ئەوان دەبوونە موڵکی کۆمۆنیستەکان. ئەو کارەش هەلپەرستی و هەڵەیە"[٢٦]. لەو ماوەیەدا هەمزە عەبدوڵلا و کەسانی نێزیکی وی (موحەڕڕەم

---

[23] کوچیرا..، مێژووی ..، ل٣٠٢.

[٢٤] بە شێوەیەکی گشتیی سۆسیالیزم بەو بیروباوەڕ و ئایدیۆلۆژییانە دەگوترێت، کە مەبەستیان گۆڕینی کۆمەڵگەیە لە ڕێگەی بە کۆمەڵکردنی موڵکداریەتی ئامرازەکانی بەرهەمهێنانەوە، بۆ لەناوبردنی چەوساندنەوەی مرۆڤ و جیاوازیی چینایەتی. کۆمۆنیست و سەندیکالیست و ئەنارکیستەکان بە هەموو باڵەکانیانەوە، لەگەڵ هەندێ جیاوازییاندا، دەکەونە ڕیزی ئەو بیروباوەڕانەوە و دەکەونە خانەی چەپەوە.خەڵکانێکی دیکە هەن، کە ناوی سۆسیالیستیان لە خۆ ناوە و بانگاشەی بۆ دەکەن، وەک ناسیۆنال سۆسیالیست(نازیست)ەکانی ئەڵمانیا و سۆسیالیستە ڕادیکالەکانی فرانسا و بەعسییە عەرەبە سۆسیالیستەکانی عیراق و سووریا و وڵاتانی دیکەی عەرەب و سۆسیال دیموکراتەکانی جیهان. بەڵام ئەمانە فڕیان بەسەر سۆسیالیزمەوە نییە و زۆریش دژە چەپن. کەواتە کورد گوتەنی: هەرچی سمێڵی سوور بوو هەمزەئاغا نییە. ئەوەی بانگاشەی سۆسیالیزمی کرد، نابێتە سۆسیالیست. ناسیۆنالیزم(نەتەوەخوازی)یش دەکاتە نەتەوەپەرستی و دەمارگیریی نەتەوەیی و ناسیۆنالیست دەکاتە نەتەخواز و نەتەوەپەرست، کە وەک بیروباوەڕ دەخرێنە ڕیزی ڕاستڕەوانەوە. جیهانبینی مرۆڤی سۆسیالیست، فرەوان و بەرینترە و مرۆڤی سۆسیالیست کۆخواز و هەرەوەز خوازە. ناسیۆنالیست(نەتەوەیی)یش خۆپەسەندە و لە دیدێکی تەسکترەوە دەنۆڕێتە جیهان و لە نەتەوەکەی خۆی زیاتر کەسی دیکە پەسەند ناکات.

[25] شريف..، الجمعيات..،ص١٧٨.

[٢٦] اوريل، دان، العراق في عهد قاسم، الجزء الاول، ترجمة وتعليق جرجيس فتح الله المحامي، دار نبز للطباعة والنشر، السويد١٩٨٩،ص١٧٦-١٧٧.

www.kurdistannet.org
05/10/02 15:09

موحەممەد ئەمین، شەهاب شێخ نووری و حەمەکەریم فەتحوڵڵا) ، بۆ خۆ جوێکردنەوە لە باڵی ڕاستڕەوی ئیبراهیم ئەحمەد، دەستەیەک بە نێوی باڵی یا بەرەی پێشکەوتنخوازی پارتیی دیموکراتی کوردستان، پێک دەهێنن. ئەم دەستەیە، لە ساڵی ١٩٥٦دا، دەچنەوە نێو پارتیی و جارێکی دی ناوی پارتیی دەگۆڕدرێ بۆ پارتیی دیموکراتی یەکگرتووی کوردستان و ئیبراهیم ئەحمەدیش هەر بە سکرتێری دەمێنێتەوە. دیارە گێڕانەوەی دەستەی هەمزە عەبدوڵڵا بۆ نێو پارتیی، لە سەر خواستی بارزانی بووە، چونکە کە جەلال تاڵەبانی، ساڵی ١٩٥٥، دەچێتە مۆسکۆ، چاوی بە سەیید عەزیز شەمزینی دەکەوێ و مەلا مستەفا نابینێ و ئەو کاتە مەلا مستەفا لە باکۆ دەبێ. سەیید عەزیز شەمزینی، چەند ڕاسپاردە و ئامۆژگارییەکی مەلا مستەفا، بە جەلال تاڵەبانی دەگەیەنێت. کە جەلال تاڵەبانی گەڕایەوە بۆ عیراق "هەندێ ئامۆژگاریی لە مەلا مستەفاوە پێ بوو بەوەی، کە هەمزە عەبدوڵڵا وەک تاوانبار مامەڵە نەکرێت و وەک نیشتمانپەروەرێکی دڵسۆز مامەڵە بکرێت و بیشگێڕدرێتەوە نێو پارتیی"[27]. هەر لە سەرەتای دامەزراندنی پارتییەوە، بارزانی پێوەندێکی باشی لەگەڵ هەمزە عەبدوڵڵادا هەبوو و بڕوایەکی زۆریشی پێی هەبوو. ساڵی ١٩٥٧، سەرانی لقی کوردستانی پارتیی کۆمۆنیستی عیراق _ ساڵح حەیدەری، کەمال فوئاد و حەمید عوسمان_ بە ڕاوێژ لەگەڵ هەمزە عەبدوڵڵادا، کە ئەندامی مەکتەبی سیاسی پارتیی دیموکراتی یەکگرتووی کوردستان دەبێ، بۆ کارکردن لە نێو پارتیدا و گۆڕینی بۆ پارتییەکی شۆڕشگێڕ، پارتییەکەی خۆیان بەجێ دەهێڵن و دەچنە نێو پارتیی دیموکراتی یەکگرتووی کوردستانەوە. پاشان مەکتەبێکی سیاسی نوێ دادەنێن، کە بریتی دەبێ لە: بێجگە لە ئیبراهیم ئەحمەد، کە هەر بە سکرتێری دەمێنێتەوە، هەمزە عەبدوڵڵا، ساڵح حەیدەری، حەمید عوسمان و جەلال تاڵەبانی. بەم گۆڕان باڵی چەپی نێو پارتیی (هەمزە عەبدوڵڵا، ساڵح حەیدەری و حەمید عوسمان) ، بەهێزتر دەبێ و باڵە ڕاستەکەی ئیبراهیم ئەحمەدیش، جەلال تاڵەبانی _شاگردە گوێڕایەڵەکەی ئیبراهیم ئەحمەد_ سەر دەخات بۆ ئەندامیەتی مەکتەبی سیاسی. ململانێ و ناکۆکی و ناتەبایی ئەم دوو باڵە، کە هەر یەکە لە ئاوازێک دەخوێنن، بەردەوام و قووڵتر دەبێ، تا کوودێتای ١٤ی تەممووزی ١٩٥٨ی بەسەردا دێت.

کوودێتای ١٤ی تەمموز و گەڕانەوەی مەلا مستەفای بارزانی بۆ عیراق

کوودێتای ١٤ی تەمموزی ١٩٥٨ی عیراق، بوو بە هۆی زیندووبوونەوە و بووژاندنەوەی هیوا و ئاواتەکانی کورد لە عیراقدا، کە پاش دوورکەوتنەوەی بارزانی و ئاوارەیی لە سۆڤییەت، تووشی دژوارییەکی زۆر بووبوو. زۆربەی کوردیش پێشوازییان لە کوودێتای ١٤ی تەمموز و کارتێکردنی نەرێتی لە سەر جووڵانەوەی کورد کرد. قاسم دەیویست هاریکاریی لەگەڵ کورددا بکات و وەک هاوبەشی عەرەب لە عیراقدا ڕەوتاری لەگەڵ دەکردن و لە دەستووری وڵاتیشدا ئەو مەبەستە چەسپێندرابوو. جیاوازیی لە نێوان دانیشتوانی عیراقدا نەدەکرا. کورد کارگێڕیی و پلەی بەرزی گرتە دەست و زیندانی و گیراوەکانی بەر دران و ڕێگە بە گەڕانەوەی ئاوارەکان درایەوە و یەکێک لەو ئاوارانەش مەلا مستەفای بارزانی بوو. مەلا مستەفا، سەرۆکی پارتیی، لە ئۆکتۆبەری ١٩٥٨دا، پاش نێزیکەی سێزدە ساڵان ئاوارەیی، لە سۆڤییەت گەڕایەوە بۆ عیراق. غەنی بلووریان دەڵێ: "پاش شەڕی یەکەمی جیهانی کە بزووتنەوەی کورد لە هەموو خاکی کوردستاندا سەرکوت کرا و بە ساڵان وزە لە کورد نەهات و هێزی دەسەڵاتی نەیاران بەسەر خاک و نەتەوەی ئێمەدا زاڵ بوو، ئەوە دەنگ و چریکەی ((بارزان)) و بارزانییەکان بوو کە بێدەنگی شکاند و چرای شۆڕشی کوردی هەڵایساند"[28]. بارزانی بە هۆی پاشخانێکی خێزانیی و کەسکیی شۆڕشگێڕانە و لەخۆبوردووییەکەوە، کە لە ڕاپەڕینەکانی ساڵانی١٩٣١-١٩٣٢ و ١٩٤٣-١٩٤٥دا نواندبووی و بەشدارییەکی ئازایانە و قارەمانانەی لە کۆمارەکەی مەهاباددا و پەڕینەوەی خۆی و سەدان لاوی جەنگگیری بارزانی بۆ سۆڤییەت و ژیانی ساڵانێکی دووردرێژی

---

[27] شاوێس.، من..،ص٦٢.

[28] بلوریان، غەنی، ئاڵەکۆک، ستۆکهۆڵم ١٩٩٧،ل ٥٠.

www.kurdistannet.org

www.kurdistannet.org
05/10/02 15:09

ئاوارەیی لەوێ، پایە و سامان و سەرمایەیەکی سیاسی مەزنی بۆ پێک هاتبوو و بووبوو بە کەسایەتییەکی ئەفسانەیی و گەورە و هێما و نیشانەی خەبات و هیوای تەواوی گەلی کورد و تا دەهات لە دلی خەلکی کورددا خۆشەویستتر دەبوو. بۆ پێشاندانی مەزنایەتیی بارزانی بە "سەرۆکی مەزن، جەنەراڵ، پاڵەوانی رزگاریی کوردستان، رێبەری هەرەمەزن، سەرۆکی گەلێر و رێزدار و خۆشەویستی مەزنی جەماوەر، مەزن لەنێو تەواوی کۆمەلانی گەلدا، ئەفسانەیەکی زیندوو"[29] و نێو دەبرا و نێوی ئەو بەس بوو بۆ خرکردنەوە و یەکخستنی خەلکی کورد. گەرانەوەی وی بۆ عیراق، گەرانەوەی رێبەر و پێشەوا و هیوا بوو بۆ وەلات و بۆ نێو گەلەکەی.
بارزانی سەرۆکی خۆشەویستی گەل بوو و پێویستی بە سەرۆکایەتیی پارتیی نەبوو، بەلکە بە پێچەوانەوە پارتیی پێویستیی بە سەرۆکایەتیی بارزانی هەبوو. پارتیی بە بارزانییەوە مەزن بوو، نەک بە پێچەوانەوە. بارزانی وەک پێویستییەک پێویست بوو. سەرانی پارتیی لە دوای ١٤ی تەمموزی ١٩٥٨ و گەرانەوەی وی ((بارزانی)) لە سۆڤیێتەوە بۆ عیراق، بە هۆی لاوازیی و بوودەلەیی و هیچ لەبارانەبوونی خۆیانەوە و بۆ خۆدانەپال ناوی وی ((بارزانی)) و بەکارهێنانی ناو و ناوبانگ و گەلێریی وی، هەر دەبوو بۆ ئەنجامدانی کاری پارتایەتیی خۆیان، بارزانی بکەن بە سەرۆکی پارتیی[30]. بارزانی ئەگەر بۆ خۆی قایل بووایە، ئەوا لە نێوحیزبی کۆمۆنیستی عیراقیشدا زۆر بە باشی جێی دەبووەوە و بە خۆشحالیشەوە وەردەگیرا و رۆلی لەبەرچاوی خۆیشی دەبوو، چونکە هەر لە کاتی گەیشتنیدا بۆ عیراق، هەردوو حیزبی کۆمۆنیستی عیراق و پارتیی دیموکراتی کوردستان، کەوتنە ملانێ و پێشبرکێیەکی زۆر گەرمەوە، هەر یەکەو بۆ راکێشانی مەیلی بارزانی، بە لای خۆیدا، وەلێ ئەو (بارزانی) هەر پێشەکی بریاری خۆی دابوو بەوەی، کە بە لای کۆمۆنیستەکاندا لانەدات و سەرۆکایەتیی پارتیی دیموکراتی کوردستانی قەبوول بێت[31]. لەمەر گەرانەوەی بارزانییەوە بۆ عیراق، نەوشیروان مستەفا ئەمین دەلێ: "تا ئێستاش وا باوە عەبدولکەریم قاسم مەلا مستەفای هیناوەتەوە و، عەبدوسەلام عارف موافیق نەبوە لەسەر گەرانەوەی. عەزیز عەقەیلی <عوقەیلی-شاکەلی>یش لە بیرخەرەوەکەیدا وا ئەلی"[32]، کەچی ئیبراهیم ئەحمەد، بە پێچەوانەی ئەو رایەوە، رووداوەکە بە جۆرێکی دی دەگێرێتەوە و دەلێ: "لە گەرانەوەی بارزانی بۆ عیراق عەبدولکەریم یا پێی نەوترابوو، یا حەزی نەدەکرد مەلا مستەفا بگەرێتەوە"[33]. بارزانی بە قایلبوونی رێبەری کوودێتا، عەبدولکەریم قاسم، دەگەرێتەوە و نەتەوەییە عەرەبەکان و بە تایبەت عەبدوسسەلام عارف دژی گەرانەوەی بارزانی دەبن[34]. ئەحمەد دلزار لە بارەی گەرانەوەی بارزانییەوە دەلێ: "شایانی باسە کە لەسەر داوای مەلا مستەفا و رازیبوونی عەبدول کەریم قاسم و وەزیرەکانی، جگە لە مشیری ئاخرزەمان عەبدول سەلام عارف، رۆژی ٦-١٠-١٩٥٨ مەلا مستەفا و میر حاج و ئەسعەد خۆشەوی گەیشتنەوە بەغدا"[35]. حیزبی کۆمۆنیستی عیراقیش لە گەرانەوەی بارزانیدا رۆلێکی کارای بینیوە و توانیویەتی بە شێوەیەکی تایبەتیش کار بکاتە سەر عەبدولکەریم قاسم[36]. بە گوێرەی ئەو رایانە و بە دیتنی خۆم، رایەکەی ئیبراهیم ئەحمەد، لە راستییەوە دوورە، چونکە هەر پاش سەرکەوتنی کوودێتاکە و رووخانی پاشایەتی، بارزانی برووسکەی پیرۆزبایی بۆ قاسم دەنێرێت و بە کردەوەش، قاسم سەرۆک و رێبەر و خۆشەویست و دۆستی خەلک دەبێت و ئەویشە، کە تا رادەیەک چەپ دەبێت و لە حیزبی کۆمۆنیستەوە نێزیک دەبێت و هەلوێستی

---

[29] البارزاني، البارزاني..،ص١٩٦-٢٤٠.
[30] نوري، بهاءالدين، مذكرات، كردستان العراق-سليمانية ١٩٩٢، ص١٨٢.
[31] الحاج، د.عزيز، القضية الكردية في العراق-التاريخ و الافاق، الموءسسة العربية للدراسات النشر، الطبعة الاولى، بيروت ١٩٩٤،ص٢٦.
[32] ئەمین،. پەنجەکان..ل٥٥.
[33] عەزیز،. پێنج..ل ٢١-٢٢.
[34] شاويس،. من،. ص٦٩.
[35] دلزار، ئەحمەد، بیرەوەری رۆژانی ژیانم، بەشی سێهەم، ستۆکهۆلم، ١٩٩٤،ل١١.
[36] خيري، زكي، صدى السنين في ذاكرة شيوعي عراقي مخضرم،ص٢٢٩، سال و شوێنی چاپی ئەم کتێبە نادیارە.

www.kurdistannet.org
05/10/02 15:09

مرۆڤدۆستانەی دەبێت. فوئاد عارف دەڵێ:"عەبدولکەریم قاسم پێوەندی لەگەڵ خەڵکدا، واتە لەگەڵ گەلدا لەسەر بنەمای عیراقیتییان، ". نەک لەسەر بنەمای دەستەیەتی، بێ گوێدانە هەموو جۆرە جیاوازیگەلێکی جوگرافی یا نەتەوەیی یا تەنانەت سیاسییش، ساز دەکرد، عەبدولکەریم پیاوێکی عیراقی بوو و هەموو خەسڵەتەکانی عیراقیەتی تێدا بوون "[37]. هەرچی عارفیشە، دەمارگیرێکی ئایینی و ئاییتراپی و خێڵەکی و دەستەیی و نەتەوەپەرستێکی نەریتیی توندڕەوی کۆنەخوازی عەرەب دەبێ، کە هەرگیز ڕێی تێناچێ و هۆشگیر نییە، حەزی نەک هەر بە چارەی بارزانی و کورد نەهاتبێ، بەڵکە بێجگە لە خەڵکی نەتەوەیی سوننەی عەرەب، ڕقی لە هەموو مرۆڤایەتی دەبووەوە و لەو بڕوایەشدا بوو، کە دەبێ کورد و فەلە و شیعە لە عیراقدا، بنبڕ بکرێن. هەدیب ئەلحاج حموود (هدیب الحاج حمود) ، وەزیری کشتوکاڵی سەردەمی قاسم دەڵێ:"عەبدوسسەلام عارف، شەوی ١٤ی تەممووزی ١٩٥٨، بەیەکێکی لە ئەفسەرە ئازادەکانی کە لەگەڵیدا بوون گوتووە، کە ئەوان<واتە: خۆیان - شاکەلی>شۆڕشەکە ئەنجام دەدەن و سێ دەستە هەن گەرەکە بنبڕ بکرێن، ئەوانەش: کورد و مەسیحی و شیعەن"[38]. لە گێڕانەوەی ئەو باسەدا بەو شێوەیەی خۆی، ئیبراهیم ئەحمەد ئەو کارە بە دوو مەبەست دەکات:

١. بۆ دزێواندن و ناوزڕاندنی قاسم، چونکە قاسم لە نێو خەڵکدا خۆشەویست بوو و تا ئێستاش خەڵک بە چاکە یادی دەکەنەوە و ئەویش (ئیبراهیم ئەحمەد) هەرگیز خۆشی لە یەکێک نەهاتووە، کە لە نێو خەڵکدا خۆشەویست بووبێت.

٢. باش باسکردنی عارف، کە لە کن هەموو خەڵک، بێجگە لە ئیبراهیم ئەحمەد، دزێو و خراپەکار بووە و بەوەش دەیەوێ ڕۆڵێکی مەزن بە خۆی بدات بەوەی، کە ئەو بۆ خۆی چووە بە دووی بارزانیدا لە پراگ و عارف بە هۆی ئەووەوە کارئاسانی ئەو سەفەرەی بۆ کردوون.

بارزانی نەک هەر بە سەرمەشق و نوێنەر و نیشانەی خەباتی گەلی کورد دەژمێردرا، بەڵکە لە تەواوی عیراقیشدا، وەک تێکۆشەرێک و یاخیبوویەک، دژ بە ڕژێمی کۆنی پاشایەتی، تەماشا دەکرا. کاتێک کە لەگەڵ هاوڕێیەکانیدا، گەڕایەوە بۆ عیراق، نەک تەنێ لە لایەن کوردەوە، بەڵکە لە لایەن عەرەبیشەوە، بە گەرمی پێشوازی کران و "بیست هەزار کەس پتر لە فرگەی بەغدا هاتبوونە پێشوازی <مەبەست پێشوازیی بارزانییە -شاکەلی>. عەرەب و کورد تێکەڵاو، شیعاردان گوێی عاسمانی کەڕ دەکرد"[39]. لە ڕاستیدا حیزبی کۆمۆنیستی عیراق ڕۆڵێکی مەزنی لەو پێشوازییەدا بینی. هەموو ڕۆژێکیش شاندێکی عەرەبی و هەر ڕۆژەی لە باژێڕ و ناوچەیەکەوە دەهاتنە دیدەنی مەلا مستەفا[40] و"ئەو ببوە قیبلەی کورد و عەرەب"[41]. حیزبی کۆمۆنیستی عیراق، گەڕانەوەی بارزانی و بارزانییەکانیان کردە بۆنە و جەژن، بۆ دەربڕینی خۆشی و شادی. بۆ بەجێهێنانی پێشوازی لە گەڕاوەکان، هەردوو سەرکردەی حیزبی کۆمۆنیست، سەلام عادیل و جەمال حەیدەری، خۆیان سەرپەرشتیی ڕاگەیاندنی بەخێرهێنانەوەیانیان دەکرد، و ڕۆژنامەی ئیتتیحاد ئەششەعب (اتحادالشعب) ی حیزبی کۆمۆنیستیش، لە بارەی پێشوازیی بارزانییەکانەوە لە بەسرە، ڕاپۆرتی دووروودرێژی بڵاو کردەوە، و نێوی بارزانی بە خەباتگێڕ و بارزانییەکان بە خەباتگێڕان، هەڵۆکان و ئازادان، دەبرد. بەهائەددین نووری دەڵێ:"کاتێک کە کەشتییە سۆڤییتییەکە، کە مەلا مستەفا بارزانی و ئەوانەی لەگەڵیدا بوون، بەرەو نیشتمان دەگواستەوە، بەرەو عیراق بەڕێوە بوو، داوامان لە هاوڕێیانمان لە باژێڕی بەسرە کرد، کە بەشداریی

www.kurdistannet.org

---

[37] عارف، فوءاد، مذكرات، الجزء الاول، تقديم وتعليق الدكتور كمال مظهر احمد، مطبعة خەبات-دهوك، الطبعة الاولى ١٩٩٩، ص٢١٣.

[38] الزبيدي، ليث عبدالحسن، ثورة ١٤ تموز ١٩٥٨ في العراق، دارالحرية للطباعة، بغداد ١٩٧٩،ص٤٠٤-٤٠٥.

[39] هەژار، عەبدوڕەحمان شەرەفکەندی، چێشتی مجێور، چاپی یەکەم، پاریس ١٩٩٧، ل٢٨٤.

[40] شاویس،.. من..،ص٧٠.

[41] هەژار..، چێشتی..، ل٢٨٥.

www.kurdistannet.org
05/10/02 15:09

ڕێکخستنی پێشوازییەکی جەماوەریی شایستە بۆ هاتووان، کە دوازدە سالانیان لە ژیانی ئاوارەیی لە هەندەران بەسەر بردبوو، بکەن. کە مەلا مستەفا خۆیشی گەیشتە بەغدا، لەگەڵ چەند سەرکردەیەکی دیکەی حیزبی کۆمۆنیستی عیراقدا چووم بۆ هوتێل سەمیر ئەمیس –جێی مانەوەی کاتیی بارزانی- بۆ دیداری و بەخێرهێنانەوەی"[42] . "عەزیز ئەلحاج"یش باسی ئەوە دەکات، کە چۆن لەگەڵ مەهدی حەمید و جۆرج تەللۆدا، کە لە سەرانی حیزبی کۆمۆنیستی عیراق بوون، چوونەتە لای بارزانی، لە هوتێل پالاسی بەغدا، بۆ بەخێرهێنانەوەی و پاشان یەکەم بانگهێشتنی ڕەسمیی بۆ شیوی ئێواریَ لە ماڵی خۆیان لە کەڕڕادەت مەریەم (كرادة مريم) بە ناوی کوردانی فەیلییەوە "لە ڕاستیشدا بەناوی کۆمۆنیستەکانەوە" بۆ بارزانی ساز کردووە، بە ئامادەبوونی سەدان کەسایەتیی کورد و کۆمۆنیست و لەوێش چەندین گوتە و شیعریش خوێنراوەتەوە[43].

بارزانی بێجگە لەوەی بەڕاستی، بوو بە ڕێبەر و پێشەوای کوردستان، جەماوەری کوردستان، بە گەرمی پشتیوانییان دەکرد و لەگەڵیدا بوون و لە ڕاستیشدا شیاوی ئەوە بوو. بارزانی، نیشتمانپەروەر بوو، سالانێکی دوورودرێژ لە ئاوارەیی خەباتی کرد و دوای گەڕایەوە ولات. گەل زۆری خۆشدەویست[44]، بە گەڕانەوەیشی، لە دوای عەبدولکەریم قاسمی سەرۆکی حوکوومەت، بووبوو بە کەسایەتیی دووەم، لە کۆماری ١٤ی تەمووزی ١٩٥٨دا. هەر ڕۆژی دووەمی پاش گەڕانەوەیشی بۆ بەغدا، چاوی بە عەبدولکەریم قاسم کەوت. بارزانی لە یەکێک لە کۆشکەکانی نووری ئەسسەعیدا، نیشتەجێ کرا و ئۆتۆمبیلەکەی عەبدولئیلاهی پێ درا و لە لایەن حوکوومەتەوە پێشوازیی لێ کرا و کۆمۆنیستەکان و کوردەکان، وەک سەرکەوتوویەک پێشوازییان لێ کرد[45].

ڕەوشی سیاسیی عیراق دوای کوودێتای ١٤ی تەمووز و هەڵوێستی پارتیی

دوای ڕووخانی ڕێژیمی پاشایەتی و بوونی عیراق بە کۆماری، دوو جۆرە دیتن یا دوو هێڵ لە نێو سەرکردەیەتیی کوودێتاکەدا، وەدی دەکرا. عەبدولکەریم قاسم، کۆمۆنیستەکان و چەپەکان، لایەک بوون و عەبدوسسەلام عارف و ئەو بەرەیەی، کە لایەنگرانی وی بوو –کە لە بەعس، ڕێکخراوی برا موسوڵمانەکان (الاخوان المسلمون) ، دەرەبەگەکان، خەڵکانی ڕێژیمی پاشایەتیی پێشوو و نەتەوەییە عەرەبەکان –و لە کوردستانیشدا بزووتنەوەی نەتەوەیی تورکمان (تۆرانییەکان) – لایەکی دیکە بوون. دەستەی یەکەم، عیراقییانە، نیشتمانپەروەرانە، سۆسیالیستانە، چەپانە و شۆڕشگێڕانە، دەستەی دووەمیش، عەرەبانە، نەتەوەییانە، ڕاستڕەوانە و کۆنەپارێزانە، بیریان دەکردەوە و دەیاننۆڕییە مەسەلەکان. پارتیی دیموکراتی کوردستانیش، دەبوو لەو ململانێیەدا، خۆی ساغ بکاتەوە و خۆ وەپاڵ یەک لەو دوو لایەنە بدات. بەلام پارتیی خۆیشی لە ململانێیەکی قووڵدا دەژیا و سەرکردەکانی، چوونیەک نەیاندەنۆڕییە ڕەوشەکە. بارزانییش، کە تازە وەک قارەمانی نەتەوە و وەلات و سەرۆکی پارتیی، لە سۆڤییێت گەڕابووەوە، بەسەر ئەو ململانێیەدا –نێو پارتیی و نێو حوکوومەت- دا هات. بە شێوەیەکی ئاسایی و وەک هەر نیشتمانپەروەرێک، بارزانی دەگەڵ دەستەی یەکەم –قاسم، کۆمۆنیستەکان و چەپەکان- دا بوو و پشتیوانیی ئەوانی دەکرد و "بە پێچەوانەی ئیبراهیم ئەحمەد و مەکتەبە سیاسییەکەیەوە، <بارزانی–شاکەلی>هەڵوێستێکی نەرمتر و هێمنانەتری بەرانبەر حوکوومەتی قاسم و حیزبی کۆمۆنیست، دەنواند، چونکە بارزانی هەر لە منداڵییەوە و لە تەمەنی دوازدە ساڵییەوە، وەک ئەندامی شاندی هۆز، بۆ لای والیی تورک لە مووسڵ، پێش جەنگی جیهانیی دووەم، یەکەم

---

42 نوري..، مذكرات..،ص١٨٢.

43 الحاج..، القضية..، ص٤٠. **هەروەها بنۆڕە**: الحاج، عزيز، القضية الكردية و"خطايا" القرا ءة العمياوية، باريس ١٩٩٤،ص١٤.

44 شاويس..، من..،ص٧٠.

45 غريب، ادمون، الحركة القومية الكردية،دارالنهار للنشر، بيروت ١٩٧٢،ص٣٨.

www.kurdistannet.org

www.kurdistannet.org
05/10/02 15:09

کاری دیپلۆماسییانەی ئەنجام دابوو"[٤٦]. بارزانی بە هۆی سێزدە ساڵ ژیانی لە سۆڤییەت، پایە و ڕێزێکی زۆری لە نێو کۆمۆنیست و مارکسیستە کوردەکاندا هەبوو و حیزبی کۆمۆنیستیش هەر لە نیوەندی سالانی پەنجاکانەوە، لایەنگری و پشتیوانی لە سەرۆکایەتی بارزانی دەکرد. هێڵە چەپەکەی –هەمزە عەبدوڵلا و هاوڕییەکانی- نێو پارتییش، لەگەڵ هەڵوێستی بارزانیدا بوون، بە لایەنگریی قاسم و کۆمۆنیست و چەپەکان. بارزانییش، بۆ ئەوەی سیاسەتی پارتیی لەگەڵ ئەو بار و دەمەدا و لەگەڵ ئامانجەکانی ١٤ی تەمموزدا بگونجێنێت، سەرۆکی هێڵی ڕاست –ئیبراهیم ئەحمەد- ی، لە سکرتێریی پارتیی دوورخستەوە، هەرچەندە ئیبراهیم ئەحمەدی پارێزەر و خۆ بە نوێنەری سەرکردەیەتی شاریی زان، نەیدەویست مل بۆ مەلا مستەفا دانەوێنێ و بەوە قایل نەبوو، وەلێ بارزانی وەدەری نا و لە مانگی کانوونی دووەمی ١٩٥٩دا، ڕێبەری دەستەی چەپ، هەمزە عەبدوڵلای –کۆنەکۆمۆنیستی - بە سکرتێری پارتیی دانایەوە[٤٧]، دوای ئەوەی کە لە ١٩٤٩وە بە کردەوە و لە ١٩٥١وە بە ڕەسمی، ئیبراهیم ئەحمەد، لە سکرتێریی پارتیی دەرپەڕاندبوو. هەمزە عەبدوڵلایش "هەرگیز بۆی ڕێک نەکەوتبوو، کە بە کردەوە ڕێبەرایەتیی پارتیی بکات، وەک کە لە ساڵی ١٩٥٩دا کردی و، پارتیی بە رووکارێکی دیموکراتیی هاوپەیمان لەگەڵ حیزبی کۆمۆنیستدا برد، بەلام ڕاسترەوایەتیی نێو پارتییش بەهێز بوو"[٤٨]. هەرچی هێڵە ڕاستەکە –ئیبراهیم ئەحمەد و هاوبیرانی- شە، بە پێچەوانەوە لەگەڵ هەڵوێستی دەستەی دووەم –عارف، بەعس و نەتەوەییەکان- دا بوون. عەبدولکەریم قاسمیش بە هەڵوێستی ئیبراهیم ئەحمەدی دەزانی و لێی تێگەیشتبوو، لەو بارەوە ئیبراهیم ئەحمەد بۆ خۆی دەڵێ:"ئەوەی لە دواییدا بۆم دەرکەوت، ئەوە بوو عەبدولکەریم باوەڕی پێ هێنابوو، کە من لەگەڵ کۆمەڵەی عەبدولسەلام عارفدا ڕێکم، لەگەڵ ئەو کۆمەڵەدا ڕێک نیم، کە عەبدولکەریم دەیەوێ"[٤٩]. بێجگە لەوەش، پێوەند و کردەوەکانی ئیبراهیم ئەحمەد، جێی گومانی حیزبی کۆمۆنیستی عیراقیش بووە، بۆیە ئیبراهیم ئەحمەد لەو ڕووەوە دەڵێ:"پارتیی کۆمۆنیست بلاویان کردبۆوە و بە عەبدولکەریمیشیان ڕاگەیاندبوو، کەوا من وەکوو سکرتێری پارتی، پەیوەندیم لەگەڵ نەتەوەییەکانی عەرەبدا هەیە و لەگەڵیان ڕێک کەوتووم، کۆدەتایەک دژی عەبدولکەریم بکەین"[٥٠]. بێگومان گومانکردنی عەبدولکەریم قاسم و حیزبی کۆمۆنیست، لەجێی خۆیدا بووە و وەک پاشتر ڕوون بووەوە، ئەوان ئیبراهیم ئەحمەدیان باش ناسیبوو و باشی لێ تێگەیشتبوون. ئیبراهیم ئەحمەد لە ڕووی هەڵوێستی سیاسییەوە نەناسراوە و هەرگیز خۆی ساغ نەکردووەتەوە. پارتیی دیموکراتی کوردستان، کە ئەو کاری تێدا دەکرد، بە ناو مارکسیست-لینینیست بوو. نەیارانی ڕاست، ئیبراهیم ئەحمەدیان بە هەواداری کۆمۆنیزم، کە وردەوردە بەرەو لای دیموکراسی لیبەڕال دەڕوا، دادەنا. هەرچی چەپەکانیشە ئەویان بە ناسیۆنالیست دادەنا[٥١]. لەو سەردەمەدا ململانێیەکی زەق، لە نێوان دوو چەمکدا وەدی دەکرا، دیموکراسی و نەتەوەیی. جەرجیس فەتحوڵلا، لە بارەی شێوەی بیرکردنەوەی ئیبراهیم ئەحمەدەوە دەڵێ:"بە بڕوای خۆم، گەرموگوڕیی بیروباوەڕە نەتەوەیی یەکەی برایم و جەلال، بەسەر بیروباوەڕە سۆسیالیزمییەکەیاندا زاڵ بوو. بەلام هەڵەی هەرە زەقی بیر و بۆچوونیان ئەوە بوو، ئەوانیش وەکوو مارکسییەکانی دیکە، بە قووڵی مارکسییەتیان نەخوێندبۆوە و لێیان نەکۆڵیبۆوە. . . لەبەر ئەوەی برایم و جەلال هیچ زمانێکی بیانیان نەدەزانی. . . ئەوان خوێندنەوەکانیان هەمووی ڕۆژهەڵاتیانە

46 خيري..، صدى..،ص٢٣٠.

٤٧ البراك، الدكتور فاضل، مصطفي البارزاني، الآسطورة والحقيقة، بغداد ١٩٨٩.ص١٥٨.**هەروەها بنۆڕە**: راندل، جوناثان، اًمة في شقاق دروب كردستان كما سلكتها، ترجمة فادي حمود، دارالنهار للنشر، بيروت١٩٩٧،ص١٨٣.

48 شريف..، الجمعيات..،ص٢٠٦.(**لە نامەیەکی حەمید عوسماندا بۆ نووسەری ئەو کتێبە**).

49 **عەزیز..، پێنج..،ل ٢١.**

50 **سەرچاوەی پێشوو.**

51 **کۆچێرا..، مێژووی..، ل ٣٤٢.**

www.kurdistannet.org

www.kurdistannet.org
05/10/02 15:09

بوو"[٥٢]. شێوەی بیروبۆچوونی ئیبراهیم ئەحمەد، هیچ لە بیروبۆچوونی بەعسییەکانەوە دوور نەبووە و زۆرجاران لەگەڵ دیتنی واندا یەکیان گرتووەتەوە. خالید بەگداش، سکرتێری گشتیی حیزبی کۆمۆنیستی سووریا، کە بۆ خۆی کورد بوو و یەکێک بوو لە کۆمۆنیستە هەرەکەونەکانی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست دەڵێ:"کاتێک کە برایم ئەحمەدم لە ساڵی ١٩٥٨ لە شاری پراگ چاو پێ کەوت و وتووێژم لەگەڵ کرد، لەسەر ڕێ و ڕەوشتی بەعسییەکانم دیت، پێم وایە بەعسییە"[٥٣]. لە سەردەمی عەبدولکەریم قاسمدا، کە هەموو جۆرە پیلان و نەخشەیەک ساز دەکرا، بۆ لەنێوبردنی ئەزموونی ١٤ی تەمووز و، هەموو خەڵکی نیشتمانپەروەر و چەپ و دڵسۆزی خاک و وڵات، لەگەڵ قاسم و حیزبی کۆمۆنیست و بەرەی گەلدا بوون، ئیبراهیم ئەحمەد و جەلال تاڵەبانی و هاوبیرانیان بەوە دەناسران، کە هاریکاریی هێزە نەتەوەییە عەرەبییەکان و عەبدوسسەلام عارف و هێزە بەرهەڵستکارەکانی قاسم دەکەن و بەرەی دژ بە گەل (بۆرژوازی و عارف و بەعس و ڕاستڕەوە و ڕەگەزپەرست و نەتەوەییەکان) یان هەڵدەبژارد و لە عارفەوە نێزیکتر بوون تا لە قاسمەوە و "باڵی ئیبراهیم-جەلال بە شێوەیەکی دیکە کلک بوون، ئەوان دەیانەویت پارتیی بە بۆرژوازییەتەوە (موحەممەد حەدید، سدیق شەنشەل) یا (حیزبی نیشتمانیی دیموکراتی و حیزبی سەربەخۆیی) گرێ بدەن و خۆ یەکخەن و ساز کەن دژ بە لێشاوی جەماوەر لە وڵاتدا و هەندێ هەڵوێستی حیزبی کۆمۆنیست بەکار بێنن بۆ ئەوەی پاڵ بە میرییەوە بنێن بۆ دژایەتیکردنی و لێدانی"[٥٤]. واتە هەر بە هاریکاریی لەگەڵ بۆرژوازییەکاندا نەدەوەستان، بەڵکە دەیانەویست قاسم، لە حیزبی کۆمۆنیست هاندەن و کۆمۆنیستەکان تووشی لێدان بکەن.

یەکێک لەو نەخشە و پیلانانەی، کە بە مەبەستی گۆڕینی ڕێژیمی کۆماریی و دەسەڵاتگرتنەدەست ساز کرا، یاخیبوونە سوپاییەکەی عەقید عەبدولوەهاب ئەششەووافی ٨ی مارسی ١٩٥٩ی مووسڵ بوو. یاخیبوونێکی لەو جۆرە، زیانێکی مەزنی بە کۆمار و یەکیەتیی گەل و دەسکەوتەکانی ١٤ی تەمووز و حوکوومەتی عەبدولکەریم قاسم دەگەیاند، کە وڵاتپارێز بوو و خزمەتی بە توێژە چەوساوەکان و خەڵکانی بێکەسیی دەرێی حیزبەکان دەکرد، هەر بۆیە هەڵوێستی ڕاست و دروست و نیشتمانپەروەرانە و شۆڕشگێڕانە، ڕاوەستان بوو دژ بەو یاخیبوونە و بەشداربوون بوو لە سەرکوتکردنیدا. بارزانییەکان ئەو ڕۆڵەیان بینی و بەشداریی ئەو سەرکوتکردنەیان کرد[٥٥]. عەبدولکەریم قاسم داوای لە کۆمۆنیستەکانی مووسڵ و کوردانی سەر بە بارزانی کرد، کە هێرش بکەنە سەر مووسڵ و یاخیبووەکان پێش گەیشتنی هۆزەکانی شەممەر و تەشەنەکردنی یاخیبوونەکە، لەنێو بەرن[٥٦]. بێجگە لە هۆزی بارزانییان، کۆمەڵانی ئێزدی و جووتیارانی مەسیحی دەوروبەری تلکیفیش، لە گوندانەوە لەسەر داوای بەغدا، داورووژانە نێو شاری مووسڵەوە و خۆیان خستە نێو ئەو هەرایەوە[٥٧]. پارتیی دیموکراتی کوردستان، بێگومان دەستەی چەپی نێو پارتیی، کە ئەو دەمە لە ترۆپکی دەترۆیشتنیدا بوو، لە بارەی ئەو ڕووداوەوە، بڵاوکراوەیەکی دەرکرد و داوای لە هەموو ئەندامانی کرد، کە دابەزنە سەر جادەکانی مووسڵ "بۆ شەڕ لە پێناوی خۆپاراستندا دژ بە شۆڤێنییەتی عەرەب"[٥٨]. بە هۆی هاندانی بارزانی و بەشدارییەکی چالاکانەی خەڵکی کورد لە کوژاندنەوەی ئەو یاخیبوونەدا، حیزبی کۆمۆنیستی

---

[٥٢] عەزیز، حوسێن محەمەد، خولانەوە لە بازنەیەکی بۆشدا، دەقی چاوپێکەوتن و دەمەتەقێیەک لەگەڵ جەرجیس فەتحوڵڵای پارێزەردا، ئاپێک، ستۆکهۆڵم **١٩٩٧**، ل **٣٤**.

[53] کۆچێرا..، مێژووی..، ل **٣٤٢**.

[54] شریف..، الجمعیات..،ص **١٩٤**. نامەیەکی ساڵح حەیدەری بۆ دۆکتۆر عەبدوسسەتتار تاهیر شەریف.

[55] ئەمین..، پەنجەکان..،ل **٥٧**.

[56] غريب..، الحركة..،ص٤١.

[٥٧] بطاطو، حنا، العراق الكتاب الثالث(الشيوعيون والبعثيون والضباط الاحرار)، ترجمة: عفيف الرزاز، موسسة الابحاث العربية، الطبعة **الاولى**، **بيروت ١٩٩٢**، ص١٩٥.

[58] البراك..، مصطفي..،ص١٦٦.

www.kurdistannet.org
05/10/02 15:09

عیراقیش له ڕۆژنامەی ئیتیحاد ئەششەعب (اتحادالشعب) دا، پەسنی بارزانی و هاوڕێیەکانی دەدا و دەڵێ: "بوونی بارزانیی خەباتگێڕ له کوردستان له کاتی بەرپابوونی یاخیبوونی خائینانی تاقمی شەووافدا، کارێکی مەزنی کردە سەر کوردان بۆ بەشداربوون له دامرکاندنەوە و سەرکوتکردنی یاخیبوونەکەدا"[٥٩]. بارزانی وەک ئەرکێکی شۆڕشگێڕانەی خۆی، دڵسۆزانە خەڵکی کوردی هاندا بۆ دژایەتی ئەو یاخیبوونە ڕەگەزپەرستییەی شەوواف. ئیدی پیاوانی هۆز و خێڵەکانی کورد، بە دەنگی بانگەوازی مەلا مستەفاوە هاتن و لە چیاکانەوە هاتنە خوارێ، بۆ پارێزگاریی لە خۆیان دژی شۆڤێنییەتی عەرەب[٦٠]. کە سەرۆکی یاخیبونەکەش (ئەششەوواف) بە برینداریی خۆی دەگەیەنێتە بنکەیەکی کتوپڕی تیمارکاریی، پاش تەقە لەیەککردن لەگەڵ چەند سەربازێکی سەر بە حوکوومەتدا، تیمارکارێکی کورد بە ناوی یوونس جەمیل، دەیکوژێت[٦١]. نەتەوەییە عەرەبەکانیش لەو بڕوایەدان، کە ئەششەوواف لە ژووری جلگۆڕین، بە دەستی تیمارکارێکی کورد کوژراوە. وەلێ کۆمۆنیستەکان دەڵێن، کە دوای بۆمبارانی بنکەی سەرکردەیەتیی لیوای پێنجەم، لە لایەن فڕۆکەکانی جەلال ئەلئەوقاتی (جلال الاوقاتي) یە، کە سەرۆکی هێزی جەنگیی هەوایی عیراق بوو، ئەششەوواف بە برینداری خۆی دەگەیەنێتە نەخۆشخانە، بەڵام لەوێ چەند سەربازێکی بەشی ئەندازیاریی دەیدۆزنەوە و یەکێکیان بە ناوی موحەممەد یووسف، بە خەنجەرەکەی لێی دەدات و بە عەردیدا دەدات و پاشان بە تفەنگەکەی دەسترێژی لێ دەکات، تا دەیکوژێت. هەروەها دەشگوترێ، کە بە دەستی چوار سەرباز و بە فەرمانی ئەفسەری هێزی هەوایی ئەحمەد حەبیب (احمد حبيب) کوژراوە[٦٢]. خەڵکی دیکەش هەن، دەڵێن کە ئەششەوواف، تیمارکارێک بە ناوی تاها ئەلموختار (طه المختار) کوشتوویەتی[٦٣].

ئیبراهیم ئەحمەد لە هەموو ژیانیدا بازرگانیی بە چەپ و چەپایەتییەوە کردووە و لە کاری سیاسیشدا بازرگانانە بۆ شتەکان چووە و پێوەری بازرگانانەی بەکار بردووە، واتە: چاوی لە دووی ئەوە بوو، کە کێ زیاتری دەداتێ. دوای کوودێتای ١٤ی تەممووزی ١٩٥٨، ململانێ و ناکۆکیی نێو پارتیی دیموکراتی کوردستان، زەقتر و خویاتر دەردەکەوت. بێجگە لە ناکۆکیی کەسەکی، مەسەلەی بۆچوون و بیروباوەڕیش لە ئارادا هەبوو. هێڵەکەی ئیبراهیم - جەلال و لایەنگرانیان کە "لەڕووی کێ زیاتر دەدات ((مزايدة)) یا لە چاوی بازرگانییەوە، واتە: سیاسەتکردن بە هۆشێکی بازرگانییەوە دەیاننۆڕییە هاوپەیمانیی لەگەڵ میری و هێزە سیاسییەکاندا (ئیبراهیم ئەحمەد دەیگوت من پارەگۆڕ (سەڕڕاف) م کێ فرەترم بداتێ لەگەڵ ئەوەدا مامەڵە دەکەم). ئەم باڵە دەیویست بە هەر شێوەیەک دەبێ گەورەترین دەسکەوتی حیزبی وەدەست بێنێ. ئامانج لای ئەمان پاساوی شێوازی کارکردن دەدات (ئەم ڕێبازەش لە شێوەی بیرکردنەوەی هەندێک لەم کەسانەدا لە دوای ١٩٦١ەوە تا ئەمڕۆ وەدی دەکرێت)"[٦٤]. هێڵی دووەمی نێو پارتیی، هێڵەکەی هەمزە عەبدوڵڵا و هاوڕێیەکانی بوو، کە لە ڕوانگەی بەرژەوەندی ستراتیژیی بزاڤی ئازادیخوازی نەتەوەی کوردەوە دەینۆڕییە هاریکاریی لەگەڵ میری و هێزە سیاسییەکانی وڵات[٦٥]. دەستەی ئیبراهیم ئەحمەد، لە سەردەمی عەبدولکەریم قاسمدا بەوە دەناسران، کە دژایەتیی پارتیی کۆمۆنیستی عیراق دەکەن و لەگەڵ ڕەوتی دیموکراسیدا نارۆن. کە چەپایەتی بە واتای بیرکردنەوەی سپسیالیستانە بێت (وەک باوە) ئەوا ئیبراهیم ئەحمەد هەرگیز چەپ نەبووە

---

[59] سەرچاوەی پێشوو.

[60] دان..، العراق..،الجزً الاول.ص٢٢٣.

[61] سەرچاوەی پێشوو و پەراوێزی ژمارە ٦ی هەر ئەو لاپەڕەیە.

[٦٢] بطاطو..، العراق..، ص١٩٥.

[63] الزبيدي..، ثورة..، ص٤٣٩.

[64] شريف..، الجمعيات..،ص١٩٥.

[65] سەرچاوەی پێشوو،ل ٢٠٣.

www.kurdistannet.org
05/10/02 15:09

و نییە و"لەسەر ناوبردنی بە سۆسیالیست نارازییە، ئەو سەر بە پارتییەکی شۆڕشگێڕی پێشکەوتنخوازە"[٦٦]. ئەگەر ئیبراهیم ئەحمەد خۆ بە چەپ (سۆسیالیست) نازانێت، چۆن دەکرێ بە تۆبزی و بێ ڕەزامەندیی خۆی ئەو نێوەی لێ بنرێت. ئەگەر پشتگریی جووتیاران و بەشینەوەی زەوی، کە پارتییەکەی ئیبراهیم ئەحمەد بڕوای پێ هەبوو، کارێکی شەپرەوانە بێت، ئەوا ئیبراهیم ئەحمەد لەو بڕوایەدایە، کە"مەسەلەگەلی وەک بیرازی زەوی و کشتوکاڵ، کە لە کۆڵەکە گرنگەکانی بەرنامەی پارییەکەیانە لەم کاتەدا دوا دەخرێت، تا ڕاخوازیی گەلی لە بارەوە وەردەگیرێ و ئارەزووە ڕاستییەکانی لەو بارەوە دەزانرێت. ئەو لەو باوەڕەشدا بوو کە کۆمپانیای نەفتی عیراق لێگەڕدرێت و چ کێشەیەکی بۆ ساز نەکرێت"[٦٧]، واتە: نە بڕوای بە مەسەلەی زەوی هەیە و نە نانەوەی گیروگرفت بۆ کۆپانییەکانی نەفت. پێش ئەوەی ئیبراهیم ئەحمەد ببێتە ئەندامی ژ. ک و حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران و پاشتریش پارتیی دیموکراتی کوردستانی عیراق، هەرگیز لە حیزبی کۆمۆنیستدا –کە ئەو دەمە بە فێرگەی شۆڕشگێڕان دادەنرا- نەبووە و ناشبێ[٦٨] و لەگەڵ هیچ دەستە و تاقم و پارتییەکی چەپ و سۆسیالیستیشدا سەروسەودای نەبووە. ڕێک بە پێچەوانەی ئەوەشەوە لە نێو خەڵکدا وا باو بووە، کە ئەو لە ئینگلیزەوە نیزیکە و لەگەڵ تێڕوانین و ڕای ئەواندایە و تەنانەت خزمەتی نەخشە و بەرنامەی ئەوان دەکات. ئەگەر ئەو بۆچوونە تەنێ تیۆرییەک بێت –هیچ دووکەڵێک بێ ئاگر نابێت- خۆ لە ڕەوشت و هەڵسوکەوت و ڕەوتار و ئەنجامدانی کاری سیاسیدا، هەرگیز نەک هەر چەپ نەبووە، بەڵکە هەر بە لای چەپیشدا نەیڕوانیوە. ئەو کە هەر لە دەسپێکی دامەزراندنی پارتییەوە دژایەتیی دەستەی هەمزە عەبدوڵڵای کردووە، هەر لەبەر ئەوە بووە، کە هەمزە عەبدوڵڵا و ئەوانەش کە لەگەڵیدا بوونە و هاوبیری بوونە، وەک بیروباوەڕ کۆمۆنیست بوونە. پاش تەمموزی **١٩٥٨** و ئەو گۆڕانانەی، کە لە عیراقدا وەدی هاتن و بڵاوبوونەوە و گەشەسەندنی بیروباوەڕی شۆڕشگێڕانە و زێتر پەرەسەندنی حیزبی کۆمۆنیستی عیراق لە نێو خەڵکدا، زۆربەی سەرانی پارتیی دیموکراتی کوردستان، باوەڕیان بە پێویستیی بوونی پێوەندێکی توند و باش و هاریکاریی لەگەڵ کۆمۆنیستەکاندا هێنابوو و کۆمۆنیستەکانیش ئامادەی ئەو جۆرە هاریکارییە بوون" بۆ ئەم مەبەستە <واتە: پتەوکردنی پێوەند و هاریکاریی هەردوو لا- شاکەلی> دیدارێک لە نێوان دوو شانددا لە سەرکردەیەتی هەردوو پارتیی، لە بیرۆی عامیر عەبدوڵڵا، لە جادەی ئەننەهر (شارع النهر) <لە بەغدا - شاکەلی> ساز کرا. لە لایەن ئێمەوە <واتە: حیزبی کۆمۆنیستی عیراق - شاکەلی> سەلام عادیل و جەمال حەیدەری و عامیر عەبدوڵڵا و من <بەهائەددین نووری -شاکەلی> ئامادە بووین. لەوانیش (پارتیی دیموکراتی کوردستان) چەند سەرکردەیەک لە نێویاندا نووری شاوەیس و جەلال تاڵەبانی هەبوون. بە شێوەیەکی ئاسایی و گەرم دەست بە ئاخافتن و بیروڕاگۆڕینەوە کرا و جارجاریش گلەیی دەگۆڕدرایەوە. کاتێک جەلال تاڵەبانی دەستی بە ئاخافتن کرد تووڕە دیار بوو و بەبێ هیچ هۆیەکی ژیربێژانە گەرم بوو و هێرشی بردە سەر حیزبی کۆمۆنیستی عیراق و بە زایۆنیزمی لێکچوواند. ئەمە شتێکی چاوەڕواننەکراو بوو بۆ ئێمە، چونکە چۆن پەنا دەبرێتە بەر شێوازێکی وەها ئیستیفزازیی بەرانبەر بە ئێمە، لە دانیشتنێکدا، کە ئامانجی هاریکاریکردن بێت، لە نێوان هەردوو پارتییدا. پێم وایە بۆ ئەندامانی شاندی پارتییش، کارێکی چاوەڕواننەکراو بوو. ئێمەش هیچ لێکدانەوەیەکمان بۆ ئەو کارە نەبینییەوە، بێجگە لە ئارەزووی تاڵەبانی، بۆ سازکردنی بارێک، کە نیزیکبوونەوە و هاریکاریی لە نێوان هەردوو پارتییدا، کارێکی دژوار بێت. سەلام عادیلیش تووڕە بوو و مشتی کێشا بە سەر مێزەکەی، کە لە دەوری دانیشتبووین و بە تووڕەیی گوتی: ئەدەبت

66 ادامسن، ديڤيد و جرجيس فتح الله، **الحرب الكردية وانشقاق ١٩٦٤**، ستوكهولم ١٩٩٠،ص١٩٧.
67 سەرچاوەی پێشوو.
68 عەزیز.، پێنج..،ل٨٩.

www.kurdistannet.org

www.kurdistannet.org
05/10/02 15:09

هەبێ. ئیدی ئێمە هەموو لە کۆبوونەوەکە کشاینەوە و شاندەکەی پارتییمان بە تەنێ بەجێهێشت"[٦٩]. ئەو هەڵوێستی زۆر چەپانەی دەستەی ئیبراهیم ئەحمەد و جەلال تاڵەبانی دەردەخات، کە چەند دژی هاوکاری و هاوخەباتی پارتیی و کۆمۆنیستەکان بوونە، لە کاتێکدا لە نێو پارتییدا باڵەکەی دی دۆستایەتیی کۆمۆنیستەکانیان پێ باش و پێویست بوو.

---

[69] نوري، بهاء الدين، مذكرات، كردستان العراق، سليمانية ١٩٩٢،ص١٨١.

www.kurdistannet.org